STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02996

NATUR UN MENTSH

Mordecai Kroshnitz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מרדכי קראשניץ

נאטור און מענטש

פארלאג „חיפה" — חיפה ת.ד. 4267

חיפה תשכ״ו - 1965

פון א פריינד

חיפה 28.8.1965

מיין ערשט אייניקל אַילת

מיט ליבשאַפט

מיניאטורן און בילדער

צ פ ת

דער וועג דרייט זיך, שלענגלט זיך בארג־ארויף, בארג־אראפ. מיט יעדן דריי שרויפסטו זיך ארויף העכער און העכער. האַלטסט אין איין שטייגן און אינאיינעם דערמיט שטייגט דיין דערהויבונג, דיין ווילן איינצוזאפן אין זיך אלץ, וואס דאס אויג קען אויפנעמען, אריינצואטעמען די ריינע לופט און אנטרינקען זיך פונעם קוואל פאלקס־לעגענדעס.

קעמלדיק געהויקערט ליגן ארום די בערג. וואו ניט וואו שטייט איינזאם, קאַרליקעוואַטע אויסגעבויגן אַן אלטער אַליוון־בוים, ווי אַן אַנזאָג אויף צייטן ווען דא אויף די בערג וועט אויף יעדן שטיין שלאגן מיט לעבן און בלי.

בערג, בערג — שטיינער און פעלדזן: בערג ברוינע, בערג ווייסע, בערג מיט גרינע קרוינען אויף די קעפ, מיט תהומיקע אראפהאנגען, מיט שפאלטן און וואַדיס; וואו דאס אויג קען נאָר דערגרייכן, וואו דער בליק פאלט — בערג. א בערגיקע וועלט! און אויסגעגאסן אויף זיי איז א שטילקייט; א שטיינערנע, א פעלדזיקע שטילקייט.

✶

בלוי רויכערן זיך די בערג; א נעפל הויערט אראפ אין די טאלן; אַן איינזאם ווייס וואלקנדל שפיגלט זיך איבערן כנרת. ווייס זיינען אויך די דעכער פון צפת, געהויקערטע איינס איבערן אנדערן. ווי מאָן־בלימלעך דאס פארשפעטיקטע רויטע בליעכץ פון גראנאטן. עס שמעקט מיט בלומען און פעך פון די סאָסנע־ביימער וועלכע באצירן ווי מיט א קרוין דעם קאפ פון דער צפתער פעסטונג.

✶

אלט צפת: אנגעהויפטע איינס אויפן קאַרק פונעם אנדערן ליגן די געסעלעך. שטיינערנע טרעפלעך טראגן זיך אימפעטדיק אראפ, נידעריקער, נידעריקער. צעפוילטע הילצערנע באלקאנדלעך הענגען איבערן קאפ. איבער הייפלעך און פארקנס קלעטערן וויינטרויב־פלאנצן, פלעכטן זיך איין אין הונדערט־יאריקע פייגן־ביימער, ציען זיך מיט גיריקע פינגער צו די פולע, מיט זאפט אנגעגאסענע

מילגרוימען. מאסיווע שטיינערנע ווענט פון אלטע שולן; ברענענדיקע נר־תמידס; קונסט־געשניצטע ארון־קודשים; שווערע, מיט זילבער געהאפטענע פרוכתן; א האלבן יאר־טויזנט אלטע ספרי־תורה; קברים פון הייליקע אין די זייטיקע שול צימערלעך. עס שוועבט דא ארום דער הויך פון פארשוואונדענע דורות, יאר־הונדערטער מיסטישע דבקות, משיח חלומות, טרוימען און האפנונגען וועגן גאולה.

א געסל אין צפת

שיליסן.

די זון, א רויט־צעצונדענע, זינקט אראפ צווישן די צפתער בערג. אירע קופער־גאלדיקע שטראלן צעגליען אין א פורפורנער רויטקייט זייערע שפּיצן. פון די בערג פאלדן הויבט אָן פאמעלעך ארויסצוקריכן די פינצטערניש.

דאס שמאל געסל, וואס טראגט זיך בארג־אראפ, ווערט באלויכטן מיט א ראזער ליכט. די פינצטערניש, וועלכע ליגט דא פארטייעט א גאנצן טאג, פארשווינדט. די גערדיכטע טונקלקייט פון די צעצווייגטע פייגן־ביימער ווערט אדורכגעזיפּט מיט ליכט שטראלן, און די צייטיקע פייגן באקומען א האניק־גאלדיקע פארב.

פון צווישן די בערג ארויס קומט אָן א פארטראגענער אין דמיונות, א ניט דאָאיקער, מיין חבר — דער מאלער.

ער האט נאר וואס איבערלעבט דעם גרויסן וואונדער פון זון־פארגאנג צווישן די צפתער בערג; דער וואונדער האט אים ארויסגעריסן פון גרויער טאג־טעגלעכקייט, פארשלונגען און ארייגעווארפן אין עקזאלטירטער פארטראגנקייט.

ער איילט בארג־אראפ איבער די טרעפלעך פונעם געסל און זעט קיינעם אויף זיין וועג. אט באלד וועט ער, אין עקסטאזיקער קדושה, שטיין ביי זיין מאל־ברעט און פאראייביקן די זון־שקיעה, ניט לאזן איר פארשווינדן, ניט לאזן אויסלעשן אירע שטראלן, ניט לאזן די בערג אויסטאן זיך פונעם פורפורנעם לבוש זייערן און איינהאלטן דאס ליכט וואס ראנגלט זיך מיט דער אנקומענדער נאכטיקער פינצטערניש.

פון צווישן די זעלבע צפתער בערג, אין די זעלבע שקיעה פארנאכטן, פלעגן דא אמאל ארויסקומען די מקובלים. עקזאלטירטע און פארטראגענע אין די הימלען, פלעגן זיי אראפנידערן, טראגנדיק אין זיך די איינגעזאפּטע סודות פונעם געטלעכן באשאף און אוועקאיילן זיך מתיחד זיין מיטן בורא עולם, מיט דער זעלבער כוונה: צו איינהאלטן דאס ליכט וואס ראנגלט זיך מיט דער פינצטערניש.

ס׳האט זיך אויף דעם צפתער געסל גארניט געביטן, נאר דער אויסערלעכער לבוש איז אַן אנדערער. אויפן ארט פון שטריימל, קאפּאטע און צעפלויגענע אויפן

ווינט פּיאות, איז איצט אַ נאַקעטער קאָפּ מיט צעשויבערטע האָר, אָן אָפּן, צעקנעפּלט העמד, אַראָפּגעלאָזט איבער די הויזן, מיט צעפּאַכטעטע פּאָלעס ווי פליגלען אויפן ווינט.

דער פאַרחלומטער בליק, פאַרהייבן צום צפתער הימל איז דאַנק און געבעט איז געבליבן דער זעלבער.

ק ב ר ר ח ל

שטיל אויפן בית הקברות, אויפן בערגל ביים ברעג פון כנרת, ווי שטיל ס'איז אויף יעדן אנדערן בית הקברות. נאָר דאָ הערט מען דאָס רוישן פונעם כנרת; זיינע וואַסערן קלאַפּן דעם ברעג; ס'הערט זיך אַ וואָרקען ווי פון אַ טויב; דאָס זינגט אויס דער כנרת אַ ניגון פון עצבות.

רחלס קבר רוט אינעם שאָטן פון די ביימער. אויפן קבר טויזנטער שטיינדלעך, וואָס די באַזוכער האָבן אויף אים איבערגעלאָזט. יעדער שטיינדל איז ווי אַ בלום וואָס דריקט אויס ליבשאַפט און פאַרערונג אין אָנדענק פון דער צאַרט פּילנדער דיכטערין — „רחל אם האם" — רחל די מאַמע פון די מאַמעס. אַ געפיל פון יראת הכבוד באַהערשט דאָ. מען פילט די קדושהדיקייט פון דעם אָרט. די דריי איינציקע אותיות „רחל" איינגעקריצטע אינעם שטיין רעדן ממש: זיי דערציילן וועגן אירע שטילע איינזאַמע שפּאַצירן דאָ ביים ברעג פונעם כנרת; וועגן איר אומעטיק לעבן און צער פון אַ צעוויייטיקט האַרץ, וואָס האָט דעם ווייטיק איבערגעגאָסן אין לירישע פּערזן.

דאָ איבער די וואַסערן פון כנרת האָט זיך געטראָגן איר פאַרחלומטער בליק און אירע אויערן האָבן אויפגעכאַפּט דאָס געזאַנג זיינס — „הוי כנרת שלי!" „צי האָב איך געזען און געחלומט אַ חלום?"

די פּאַלמען אין רחלס וועלדל גרינען און דרימלען. דרימלען און וויגן זיך פאַרחלומטע. וועגן וואָס חלומען די פּאַלמעס? וועגן לעבן און טויט, טויט און לעבן, איין גרויסע מיסטעריע — ווי שטאַרק מען פילט עס דאָ.

און די וואַסערן פון כנרת קלאַפּן דעם ברעג, דער ניגון פון עצבות האַלט אָן.

נ ג ב

אַרום און אַרום, וואו נאָר דער בליק פאַלט, — בערגלעך. בערגלעך וויסטע, ברוינע און גרויע. צווישן זיי קופּקעס שטעכיקע ווילד־גראָזן, אַרום וועלכע ס'פּאַשען זיך אייזלען. אַ בעדואינער־ משפחה רייט אויף אייזעלעך, — אַלע ברוינ־

פאַרשטויבטע, אויסגעטריקנטע, שווייגעוודיקע און ערנסטע. אפילו די קליינע קינדער שווייגן פאַרשטאַרטע און ערנסטע ווי זקנים.

מיט אַמאָל שפּרינגען אַרויס עטלעכע גרין־צעוואָקסענעביימער, — אַלטע, בערדיקע, איינס נעבן אַנדערן, ווי זיי וואָלטן געשטאַנען שמונה־עשרה. און ווידער איז אַלץ אַרום גרוי, ברוין־גרוי. די איינטאָניקע גרויקייט מאַכט מיד די אויגן. אַ הייסער ווינט צעיאָגט זיך גליאיק איבער די זאַמדן, הייבט זיי אויף און נעמט זיך דרייען אויף איין אָרט — אַ ברוינער זייל טאַנצט אַ שדים־טאַנץ.

טעראַסן־טרעפּ — דאָס האָבן וואַסערן און ווינטן זיי באַשאַפן — רייסן זיך אַראָפּ. צווישן די שטיינער — דערנערדיקע קוסטעס, טונקל־ברוינע ווי דאָס זאַמד.

דער גרויסער קעניאָן (המכתש הגדול) איז אַדורכגעאַקערט פון שפּאַלטן, וואַדיס און אויסגעטריקנטע טייכלעך. זיי ווערן פול נאָר ווינטער, אין צייט פון די רעגנס, דעמאָלט פאַרפלייצן זיי אַלץ אַרום, שלעפן מיט בהמות און מענטש. ווײ איז צו דעם, וועמען דער האַסטיקער שטראָם האָט אַריינגעכאַפּט.

נחל צין, דאָ פאַרביי זיינען מיט טויזנטער יאָרן צוריק געגאַנגען אונדזערע זיידעס און באָבעס פון מצרים — פון שקלאַפערײַ צום אויסגעטרוימטן לאַנד — דורכן מדבר צין.

ס׳אַנטפּלעקט זיך אַ וואונדערלעכער פּייזאַזש, אַ תהומיקער שפּיל פון פאַרבן — בלוי, רויט, געל און פּיאָלעט. דאָס האָבן די ווינטן, היצן און קעלטן, נאַטור־סטיכיעס און דער אימפּעטדיקער פלייץ פון די בערג־וואַסערן אויסגעפורעמט אַזאַ שלימותדיקע קאָמפּאָזיציע. דער וואַסער בעקן פון נחל צין זעט אויס ווי טויזנטער צעלטן וואָלטן אין אים אויפגעשטעלט געוואָרן. באַזונדער שטייען עקזאַלטירטע, מיט פאַרגאַפטע בליקן און שווייגן, געפינען ניט קיין ווערטער אויסצודריקן זייער התפעלות. זיי פילן זיך קליין און אומבאַהאָלפן אין אָנבליק פון דער מעכטיקער רויער נאַטור.

אַ רויטער באַרג, אַ ווייסער באַרג און אַ העל־גרינער באַרג קייטלען זיך צוזאַמען. אַש־גרויע, פּיאָלעט־בלויע און לימאָן־געלע בערג מיניען זיך, טוּכן אויף, צינדן זיך אויף דער זון און פאַרלעשן זיך אויפן האָריזאָנט. אַלץ אַרום איז שטיל — אַ טויטע שטילקייט. צוויי קראָען טראָגן זיך דורך, רייסן איבער די שטילקייט און ווידער איז אַלץ אָן באַוועגונג, אָן לעבן.

✶

דער רויזן־קוסט

גערווידמעט דער שרייבערין רבקה קוויאַטקאָווסקי־פנחסיק

דער פראָסט, וואָס האָט אייזיק פאַרקאָוועט די ערד, האָט נאָכגעלאָזן; דאָס אייז איז צעגאַנגען; אַ וואַרעם ווינטל האָט גענומען בלאָזן און האָט געבראַכט מיט זיך די בשורה פונעם אָנקומענדן פרילינג.

דער רויזן־קוסט, וואָס איז אַ גאַנץ ווינטער געשטאַנען אַ נאַקעטער, אָן איין בלעטעלע אויף זיך, האָט זיך אויפגעוועקט פון זיין אייזיקן גליווער און דערפילט אַ שניידיקן ווייטיק אין אַלע זיינע גלידער; דאָס אייז האָט דאָרט איבערגעלאָזט זיינע שפּורן: אָפּגעפרוירן שטיקער לייב, צעפרעסן די אָדערן און אַ טייל צווייגעלעך זיינען געבליבן אָן שום סימן פון לעבן אין זיי.

דער קוסט האָט צונויפגענומען אַלע זיינע זאַפטן און האָט גערופן די וואָרצלען צו הילף. האָבן די וואָרצלען זיך גענומען גראָבן טיפער אין דער אויפגעטייעטער ערד, געזויגן פון די טיפעניש פרישע זאַפטן, ביז ער האָט גענומען פילן אַז דאָס לעבן הויבט ווידער אָן שלאָגן אין זיינע אָדערן מיט אַ וואַרעמען שטראָם.

אין געציילטע טעג האָט זיך דער קוסט באַדעקט מיט בלאַטערלעך וועלכע האָבן קנאָספּיק אויפגעריסן זיין הויט, גענומען גרינען מיט בלעטעלעך און ס׳האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן עטלעכע רויזן־קעפּעלעך.

די קעפּעלעך האָבן שוואַכינקע און צאַרטע אַרויסגעקוקט פון צווישן די בלעטעלעך, געטרונקען דורשטיק די זון־שטראַלן וואָס האָבן זיך געגאָסן איבער זיי, געפילט ווי זיי ווערן גרעסער, שטאַרקער, און אָט באַלד וועלן זיי ווערן רייף און וועלן פאַרשפּרייטן זייער אַראָמאַט איבער דער גאַנצער געגנט.

נאָר פּלוצלינג האָט ווידער גענומען בלאָזן אַן אייז־קאַלטער ווינט; די זון איז פאַרשוואונדן הינטער שוואַרץ־גרויע וואָלקן־בערג, וועלכע האָבן גערעגנט מיט שניי און אייזיקן האָגל.

דער קוסט האָט זיך געקאַרטשעט אין ווייען. דער האָגל האָט אים געקלאַפּט אָן רחמנות, אַראָפּגעריסן די בלעטעלעך, צעבראָכן יונגע, נאָר־וואָס אַרויס־געשפּראָצטע, צווייגעלעך און צעשמעטערט די קעפּעלעך פון די רויזן־בלימעלעך.

איז אַריבער אַ לאַנגע פינצטערע נאַכט, פול מיט יסורים און שרעק. דער קוסט איז געשטאַנען אַ פאַרחלשטער, געווען זיכער אַז דאָס איז זיין סוף. אין זיין יאוש האָט ער תפילה געטאָן צום בורא עולם אַז דער סוף זאָל קומען וואָס גיכער און באַפרייען אים פון די יסורים. נאָר ווען דער טאָג

איז אנגעקומען האט זיך דער ווינט איינגעשטילט, די וואלקן־בערג זיינען פאר־שוואונדן, די זון האט ווידער געשיינט, געשיקט אירע ווארעמע שטראלן און צוריק געבראכט ז׳אס לעבן אויף דער ערד.

דער קוסט האט זיך אויפגעכאפט פון זיין חלשות: צופוסנס דעם קוסט זיינען געלעגן אראפגעריסענע בלעטעלעך; אויף איבערגעבראכענע העלדזע־לעך זיינען געהאנגען די רויזן־בלימעלעך מיט צעשמעטערטע שווארץ־געווארענע קעפעלעך; דער צעוואונדיקטער קערפער מיט די צעבראכענע גלידער האבן אים ווייטיק געטאן און ס׳האט זיך אים אזוי געוואלט וויינען! אבער ווי קען מען וויינען ווען די זון שיינט, פייגעלעך צוויטשערן, אלץ ארום איז ליכטיק און יום־טובדיק פריילעך?

נאר איין בלימעלע איז פארבליבן גאנץ. ס׳האט זיך פארשטעקט ערגעץ־וואו צווישן די בלעטעלעך, אנגעשפארט דאס קעפעלע אויף א צווייגעלע און אויף אזא אופן איז עס געלונגען צו ראטעווען דאס לעבן.

דער קוסט האט זיך ווידער גענומען צו דער ארבעט: געגראבן זיינעווארצלען אין דער ערד, געזויגן פון דארט זאפטיקע שפייזן, געטרונקען די זון־שטראלן, באדעקט זיך מיט נייע בלעטעלעך און דער עיקר געהאדעוועט זיין איינציק פארבליבענעם בלימעלע — זיין בן יחידל.

דאס צארטע שוואכע בלימעלע האט געגאסן פון דער ברכה וואס האט זיך אויף אים געגאסן. ס׳איז געוואקסן פון טאג צו טאג, אנגעגאסן זיך מיט זאפטן. זיין האלדז איז געווארן דיק און שטארק, האלט שטאלץ זיין צעעפנט קאפ און פארשמעקט דעם ארום מיט גוטע ריחות פון פארפומען. בינען, פלייסיקע ארבעטער, קומען צו אים, טרינקען זיין נעקטאַר און גרייטן פון אים האניק פאר זיך און פארן מענטש.

און דער קוסט? ער איז גליקלעך מיט זיין קינד; ער שעפט נחת פון אים; איז שטאלץ, פול מיט האפנונג און ווייסט, אז די בלום איז דער שכר פאר די שווערע יסורים וואס ער האט געליטן. און שטאלצירט דערמיט, וואס ער, דער געשלאגענער, דער פארגליווערטער, כמעט שוין גוססדיקער קוסט, האט געקענט ברענגען אויף דער וועלט אזא צארטע שמעקעוודיקע בלום וואס איז א דערפרישונג פאר אלעמען.

געזעגענונג

א שיף שווימט לאנגזאם אפּ פונעם ים־ברעג, אויפן וועג צו ווייטע לענדער און פעלקער.

שטייען מענטשןביים ברעג און באַגלייטן די שיף מיט זייערע בליקן. אויך אויף די דעקן פון דער שיף שטייען מענטשן און זייערע בליקן זוכן אויפן ברעג די מיט וועלכע מען האט זיך מיט געציילטע מינוטן צוריק געזעגנט.

האלט דער מענטש אין האנט א טיכעלע און באַוועגט זי צום אפשייד. א פשוטע טיכעלע אבער וויפל געפילן פון בענקשאַפט און ליבשאַפט דריקט זי אויס?

זי פאַרבאַרגט אין זיך נשמה־צאַפּלעניש, טרערן און פאַרשנעלערטע האַרץ־קלאַפּעניש. קלאַמערט איר דער מענטש מיט זיינע פינגער, זוכט אין איר אַן אנשפּאַר איינצוהאַלטן זיין מאָראַלישן גלייכגעוויכט. צעפלאַטערט זיך דאס טיכעלע, פלאַטערט אזוי זיין האַרץ, צאַפּלט זיך, וויל אַרויסשפּרינגען, זיין צוזאַמען מיט די וועלכע דערווייטערן זיך אַלץ מער, און אט באַלד וועלן זיי אינגאַנצן פאַרשווינדן, — געווען נעבן אים און ניטא מער.

א מיראַזש, א לעבנס־מיראַזש: אַלץ וואס געווען פאַרשווינדט און ניטא מער . . .

פון חיפה ביז ניו־יאָרק

לאַנגזאַם גליטשט זיך די שיף אַרויס פונעם פּאָרט, פאַרקערעוועט זיך אויף לינקס און הייבט אָן מיט שנעלקייט שניידן די שוואַרצע וואַסערן פאַראויס, אינעם אָפענעם ים אַריין.

חיפה, א צעפינקלטע, הויבט זיך אָן דערווייטערן; אירע ליכטער צינדן זיך און מיניען זיך, א צעצונדענער באַרג, דער כרמל, הייבט זיך אינעם חושך; דאס בלויע ליכט וואס באַקרוינט דעם כרמל מינטערט און וועקט, באַגלייט א שטיק וועג, ווייט אינעם ים אַריין.

די נאַכט הילט איין די שיף. א קאַלטער ווינט יאָגט אָן. דער ים צעהוידעט זיך, די טריט ווערן אומזיכער, דער עולם צעגייט זיך אין די צימערן. די ערשטע נאַכט אויף דער ישראל שיף „ציון".

ס'הויבט אָן טאָגן: דער חושך צעגייט זיך, דער האָריזאָנט ווערט באַלויכטן, א זילבערנער פּאַס לייגט זיך אויס ווייט הינטער דער שיף, — ויהי־ערב, ויהי־בוקר, יום שני.

★

דער ים רוט. קליינע שפּילעוודיקע כוואַליעס גלעטן די שיף פון אַלע זייטן און שוימען אָפּ צעשוימטע.

אויפן דעק שטייען די פּאַסאַזשירן. אַ לייכט ווינטל גלעט שטיפעריש, צעשויבערט די האָר. די זון גיט אַ שיין און פאַרשווינדט אונטער אַ וואָלקנדל. קינדער שפּילן זיך, שרייען זיך איבער, לויפן אַרום צעהיצטע. צווישן זיי זיינען אויך פאַראַן קינדער פון יורדים, וועלכע פאָרן זוכן גליקן אין אַנדערע לענדער. די שפּראַך פון די קינדער, עברית, — אַ קלינגעוודיקע, אַ לעבעדיקע, ווי אַקאָרדן פון אַ יידישער לעבנס־סימפאָניע, וואָס די גרויסע האָבן איבער־געריסן. וועלן די קינדער ווען ס׳איז זיך דערמאָנען דעם טאָג, ווען זיי זיינען אַוועקגעריסן געוואָרן פונעם היימישן ברעג אין וואָגל און זוכעניש נאָך נייע און פרעמדע ברעגן?

אויף דער שיף זיינען פאַראַן פיל יורדים. כמעט אַלע זיינען זיי געווען גוט איינגעאָרדנט מיט אַרבעט, דירות, האָבן געלעבט גוט. „זיי פאָרן ניט פון וויטאַק נאָר פון וואוילטאָג״, זאָגט אַ טוריסט פון פלאָרידע. דער יידישער אומרואיקער גייסט, די יידישע נערוועזיטעט קומט צום אויסדרוק אויך אין דער ירידה. אַ טייל פון די יורדים שווייגט, רעדט ניט, שעמט זיך קוקן אין די אויגן; די העברעאישע שפּראַך, אויף וועלכער זיי רעדן צו די קינדער, קלינגט איצט אַזוי ניט נאַטירלעך אין זייער מויל; אַ צווייטער טייל פון די יורדים דערציילט ליגנס, באַשמוצט די מדינה און אירע פירער.

אַ רבילע פון ירושלים, אַ נטורי־קרתאניק, פאָרט מיט זיין גרין־דאָרער, גרויסנאָזיקער יידענע קריגן אַמעריקאַנער בירגערשאַפט. ער העלפט צו די יורדים אין זייער מלאכה.

ער איז „נעבעך״ זייער „אָפּגעשוואַכט״, דאָס רבילע, האָט ניט קיין כוח צו פאַסטן „תענית־אסתר״, וואָס פאַלט גראָדע אויס ווען מיר זיינען אינמיטן ים. ער דערקוויקט זיך דאָס האַרץ מיט אַן עפּעלע, ס׳איז אַן איידעלער מאכל אין אַ תענית־טאָג.

הערן לייענען די מגילה קומט ער ניט, עס זיצן דאָרט נשים מיט מענער צוזאַמען. אָבער אין עס־זאָל באַטראַכט ער זיי, די נשים, כאַפּט אַ פאַרגנבעטן בליק אינעם דעקאָלט אַריין אויפצוכאַפּן אַ שטיקעלע אַנטבלויזט ברוסטל. זיינע אויגעלעך צינדן זיך דעמאָלט אָן מיט אַ זינדיק פייערל, אַ תאוההדיק שמייכעלע לייגט זיך אין די פאַלדן פון זיין שוואַרץ בערדל, און אַ גאָוועדיק סלינעלע רינט אים אַרויס פון מויל: אַי, אַי, סאַר אַ זינדיקע וועלט, — סדום ועמורה!

היינט איז שבת, — סמבטיון רוט אין דעם טאָג. ווייזט־אויס אַז דער ים ווייסט אויך וועגן דעם, רוט ער איצט און לאָזט אונדז פילן די פרייד פון אַן אמתן שבת־קודשדיקן רו־טאָג אויף אַ יידישער שיף.

✶

דער ים בײַט זײַנע קלײדער צענדליקער מאָל א טאָג: אט איז ער טונקל בלוי, באלד װידער טונקל גרין. די זון שפּיגלט זיך אין א זילבערנער אזיערע.

מעװעס באגלײטן די שיף. װײַסע, זון־באגאָסענע קרײַזן זײ איבער אונדז, רופן זיך איבער, לאָזן זיך אראָנטער אויפן װאסער אויפצוכאפּן דאס אפּפאל. זײ דערמאנען א מתנה בעטלער װאס האלט זיך אויף בײַ פרעמדע טישן.

די שיף פאראנקערט אין מארסעל. די שטאָט איז גרויס, צעװאָרפן אויף א בארג און האלט ארומגערינגלט די ים־בוכטע אויף צענדליקער קילאָמעטער װײַט. אין פּאָרט שטײען פאראנקערט הונדערטער שיפן. די קאפּעען זײַנען באזעצט מיט טויזנטער מענטשן, בעיקר מאטראָסן פון פארשײדענע לענדער אין דער װעלט. מען הערט דאָ א געמיש פון אלערלײ שפּראכן און דיאלעקטן. די געגנט ארום פּאָרט איז פול מיט שמוציקע שענקען און קנײפּעס. שיכורע מאטראָסן מיט גאסן־פרויען אויף די קני שפּילן אין קאָרטן און זײער ניבול־פּה שרײַט אריבער די געזאנגען װאס טראָגן זיך פון די מוזיק־קאסטנס.

טראמװײען און טראלײבוסן שנײַדן דורך די גאסן. נעגער פארקויפן מאַ־לערײען, — לײװנטן מיט בילדער פונעם דזשונגל. אקראָבאטן האבן זיך צעלײגט צופוסנס א דענקמאָל אויף דער הויפּט־גאס און באװײַזן קאָרק־ברעכערישע קונצן. איבער א באר מיט פארמאכטע לאָדנס ברענט א רויט ליכט, — זינדיקער אנבאָט אינמיטן העלן טאָג.

די קירך פון זשאן ד׳אַרק איז הויך, באפּוצט מיט טורעמס, פּילאָרן, אָרנאַ־מענטיק און מאָזאַיִק. פאָרן ארײַנגאנג אין קירך שטײט די סקולפּטור פון זשאַן ד׳אַרק, הויך, מאַיעסטעטיש, א פארשנורעװעטע פון קאָפּ ביז די פיס. איר גע־שטאַלט דריקט אויס מוט, ערנסטע אנטשלאָסנקײט, גלויבן און גוטסקײט.

דער מאַרק אין מאַרסעל: שמאָלע געסעלעך, שװערע צום דורכגײן; אלץ איז דאָ באלאגערט מיט שפּײַזן, פּראָכטן און גרינסן; רײזיקע רעדער קעז זײַט בײַ זײַט מיט יונגע, טאַגיקע, אפּגעשװנדענע שעפּסעלעך און אפּגעפּליקטע פײגעלעך מיט פארװאָרפענע שנעבעלעך; פעסער און שיסלען מיט גליטשיקע שלימאַקעס, אויסטריצעס און ראַקעס װעלכע באװעגן זיך און קריכן אײנע אויף די אנדערע.

25 — 20 שטאָקיגע הײַזער — נײַע, װײַסע און ליכטיקע גיגאַנטן, האַרט נעבן נידעריקע, אלטע, פארשװאַרצטע בנינים מיט סקולפּטורן ארום און ארום, — דער זכר פון אן אונטערגײענדער װעלט, װעלכע ראַנגלט זיך קעגן דעם אויפגײענדן מאָדערניזם אין דער אורבאַניסטישער ארכיטעקטור.

די רויִע בערג פון מאַרסעל, מיט אויפגעריסענע אינגעווייד, זיינען אזוי ענלעך צום כרמל מיט זיינע אויפגעריסענע שטיינהאקערייען.

די שיף פארלאזט דעם פארט און טויזנטער מאסטן — א וואלד פון מאַסטן — געזעגענען אונדז. פענער פלאטערן אויף די שיפן. די 7 גאלדענע שטערן אויף אונדזער פאן לייכטן אין שיין פון דער פארגייענדיקער זון: — 7 שטערן, ליכטיקע יידישע שטערן, מיטן גאלד פונעם יידישן הארץ זיינען זיי אויסגעוועבט! 7 שטערן, — הערצלס חלום איז א ווירקלעכקייט געווארן.

✶

די שיף באוועגט זיך פאראויס. צפונדיק פון אונדז גרינט שפאניע מיט אירע טאלן און בערג. ווי פון א לייכטן נעפל ארויס זעען זיך די בערג פון קאסטיליע. ווייסע דערפעלעך ליגן צעשאטן אין די טאלן. אויף די בערג ווייסע געביידעס, ווייזט־אויס קלויסטערס און מאנאסטירן. דארט האט די אינקוויזיציע אמאל געברענט אונדזערע זיידעס אויף די שייטערהויפנס. טראג זיך שטאלץ „ציון", יידישע שיף! פיר די אוראייניקלעך פון יענע עקשנותדיקע יידן, באשטעטיק פאר דער גאנצער וועלט דעם אלטן אמת אז „נצח ישראל לא ישקר!"

דרומדיק זעט זיך דער ברעג פון אפריקע, — מאַראָקאָ מיט אירע ליידיקע שווארצע בערג. אט דא, אין דער געגנט, איז דערטרונקען געווארן אין די צעשטורעמטע וואסערן א מעפילים־שיפל מיט אונדזערע שוועסטער און ברידער פון מאַראָקאָ, אויפן געפערלעכן אומלעגאלן וועג צום היימלאנד. צי פילן די יורדים ווי הייליק ס'איז דאס דאזיקע ארט?

איבערן אָקעאַן זיינען צעשפרייט פישער־שיפלעך, קליינע, באלאדענע מיט קעסטלעך און נעצן. די שיפלעך הוידען זיך, טונקען זיך אינעם צעאקערטן ים, אט־אט און זיי וועלן זיך אנפילן מיט וואסער. נאָר זיי האלטן זיך, שווימען לאנגזאם פאראויס צום ציל. אויף די דעקן שטייען פישער, ציען נעצן. אַן אויסגעפראצעוועטע האנט פון א פישער־יונג הייבט זיך אויף אין א באגריסונג. די מענטשן אויפן דעק פון דער פאסאזשיר־שיף ענטפערן מיט אויפגעהייבענע הענט: שלום! זאל דיך דער ים ברענגען בשלום צו דיין היים, צו דיין ווייב און קינדער!

די אַזאָרישע אינדזלען קומען אנטקעגן. רעכטס וואקסט אויס דער אינדזל סאַנט דזשאָרדזש. א הויכער פעלדזיקער אָפּריס באגעגנט אונדז. הארט ביים ברעג א ברייטער שטיינערנער פילאַר, אפגעטיילט פונעם בארג, א באזונדער אינדזל, — ער „מאכט שבת פאר זיך". לאנגע צעשאטענע דערפער ציען זיך איבערן בארג. ארום א בוכטע ליגט א ווייס שטעטל. ביים ברעג שטייען פאראנקערט עטלעכע

קליינע שיפלעך. אַן איינזאַם פישער־שיפל טונקט זיך אינעם וואסער נאָענט פון אונדזער שיף.

ס׳קומט אנטקעגן דער אינדזל פיקאָ. נאָך א העכערער בארג, רייסט זיך אין די וואלקנס אריין, וואולקאניש ווי אלע אינדזלען דא ארום. אויך דא ליגן צעשפרייט ווייסע דערפלעך. צווישן פיקאָ און דעם אינדזל אַפאַיאַל ליגט א קליין אינדזל־בארג, א שומר, וואס היט דעם דורכפאר צווישןביידע אינדזלען, ער זעט אויס ווי א קעמל וואס קניט אויף זיינע פאדערשטע פיס.

אינעם העכסטן בארג אויפן אינדזל אַפאַיאַל געפינט זיך א ריזן גרויסער קראַטער און אין אים אַן אָזיערע. די בערג שפייען דא אפט מיט פייערדיקער לאווע, וואס גיסט זיך אריין אין ים און ס׳וואקסן אויס נייע בערג שפיצן וועלכע פארגרעסערן דעם אינדזל.

איבער די אינדזלען הערשט די אפגעשטאנענע פאָרטוגעזישע אימפעריע. דער שטיוול פון א ברוטאלן סקלעראזעוואַטן דיקטאטאר אונטערדריקט סאַטראַ־פיש די ארעמע באפעלקערונג וועלכע לעבט אין פרימיטיווע באדינגונגען, קלאמערט זיך מיט ציין און נעגל אינעם שטיינערנעם באדן, האלט זיך אויס פון פרימי־טיווער לאנדווירטשאפט און פישעריי. דעם עלנד פילט מען אפילו פון וויטן, אַן אומעט ליגט דא אויסגעגאסן.

✶

די וועטער־סטאנציעס האבן אנגעזאגט דעם אנקום פון א שווערן שטורעם — אַן אוראַגאַן. שטריק ווערן אנגעצויגן ביי אלע דורכגאנגען. די מאטראסן גרייטן צו די שיף, שמירן די רערן, שרויפן, קלאפן און בודקן פון אלע זייטן. מיטאמאל, ביים מיטאג עסן, האט זיך אנגעהויבן א פייפעריי. א ווילדער געוואַי רייסט זיך אינדרויסן, קלאפט מיט אימה די שיף און וויל זי איינברעכן, צעררייסן. ס׳פאלן גלעזער, טעלער, די שטולן גליטשן זיך, פאלן־אום צוזאמען מיט די מענטשן.

דער שטורעם ווילדעוועט א גאנצע נאכט. הויכע וואסער־בערג וואקסן אויס און פארגיסן די שיף. א ווייסער שוים שלאגט פון די וואסערן; די בייזקייט פארכליניעט זיך, פאַטשט, רייסט, קלאפט און וואָיעט. די שיף קריכט אויף די וואסער־בערג, ציט זיך אויף א וויילע צוריק און שפרינגט אריין אינעם צעעפנטן, שוימיק־שווארצן וואסער־פיסק.

אלץ קרעכצט: די מענטשן, די מאשינען, די ווענט. דאכט זיך אז די שיף וועט צעפאלן אויף שטיקלעך, נאָר זע א וואונדער: זי איז גאנץ, האלט זיך.

א נייער שבתדיקער טאג איז געבוירן געוואָרן, שבת בסימן שטורעם. דער אָקעאַן וויל אויך היינט ניט רוען און זעצט פאַר זיין שטורמישן אָנגריף אויף דער שיף. אינעם קליינעם בית־המדרשל דאַווענען יידן איינגעוויקלטע אין טליתים. יידן מיט געלע צעקרימטע פּנימער שטייען שמונה־עשרה און שאָקלען זיך. ס'איז ניט פון התלהבות, דאָס וואַרפט זיי אַזוי דער שטורעם.

גאַנץ צאָרן האָט זיך אויסגעגאָסן אויף דער שיף. דער אָרגאַן ווערט אַלץ ווילדער. די מאַטראָסן געדענקען ניט אַזאַ שטורעם. זיי זיינען מיד און אויסגעמאַטערט פון כסדרדיקער וואַכזאַמקייט ביים היטן די שיף, רייניקן זי, אָפּהיטן די מאַשינען. דער אַטלעטיש־געבויטער איטאַליענישער גר־צדק, אברהם בן אברהם סיראַבעלאַ, קומט אַרויס פון די מאַשין־צימערן אַן אויסגעווייקטער ווי אַ הערינג, כאַפּט זיך אַריין אויף אַ מינוט אין קאַבינע צו זיין ווייב, — אַ יידיש מיידל פון רומעניע, קושט איר אויס די פאַרוויינטע אויגן, בארואיקט זי און איילט צוריק צו זיין אַרבעט. דער קאַפּיטאַן, מרדכי ליבין, איז אין כסדרדיקער באַוועגונג. זיין אויג באַוואַכט אַלץ. זיין רואיקייט גיט זיך איבער די פּאַסאַזשירן. ניטאָ קיין פּאַניק און שרעק צווישן זיי.

נאָר די קינדער פילן זיך גוט. זיי לויפן אַרום, האָפּסלען פון איין פּיסל אויפן אַנדערן, שרייען, שפּילן זיך. „פּאַ, שרייט אַ קינד פון אַ קאַנאַדער טוריסט. מים אַן דהי ווינדאָו" (וואַסער אויפן פענצטער), — אַ ירושה פון באַזוך אין ישראל. כאָטש מ'פילט זיך שלעכט, צעלאַכן זיך אַלע פונעם קינדס אויסגעשריי.

✶

א נייער טאָג, אַ ליכטיקער, אַ זוניקער האָט זיך געשטעלט. דער אַטלאַנטיק האָט זיך באַרואיקט. ער ליגט איצט אַ רואיקער, אַ גלאַטער, אָן באַוועגונג, ווי באַדעקט מיט אייל.

די מענטשן האָבן זיך אויפגעוועקט צום לעבן, יום־טובדיק אויסגעפּוצט זיך. אַ פריידן האָט אַלעמען אַרומגעכאַפּט — ס'דערנעענטערן זיך די ברעגן פון אַמעריקע. ס'קומט אָן אַמעריקאַנער פּאַטרול־שיף. די ישראל פאָן ווערט אַרויפגעצויגן אין אַ סאַלוט. די אַמעריקאַנער פאָן סאַלוטירט צוריק.

די זון זעצט זיך, פאַרגייט אויפן האָריזאָנט אַ רויט־צעצונדענע. דאָס וואַסער ווערט אויך באַלויכטן רויט. די מענטשן שטייען ווי פאַרכישופט, קענען ניט אָפּרייסן זייער בליק פון דער וואונדערבאַרער שקיעה.

ס'ווערט טונקל, נאַכט קומט אָן. אויפן האָריזאָנט שלאָגט אַרויס אַ העל־ליכטיקער הימל, וואָס באַלייכט אויך דאָס וואַסער, — ניו־יאָרק שיקט אירע ליכטיקע גרוסן צו אונדז.

לייכט־טורעמס־צינדן זיך און לעשן זיך. די שיף שניידט די באַלויכטענע וואַסערן. עראָפּלאַנען מיט פאַרביקע ליכטער טראָגן זיך איבער אונדזערע קעפּ און פאַרשווינדן.

ס'וואַקסט אויס אַ ים פון ליכטער. מיליאַנען ליכטער, סיגנאַלן, פייערן, שיפן, ריזן־הייזער וואָס דראַפּען זיך צום הימל. אַ טויבער גערויש דערגייט צו אונדז, דאָס באַגריסט אונדז ניו־יאָרק מיט אַ ברוך־הבא!

דער גליקלעכער

אויף דער שיף וועלכע האָט געשניטן די וואַסערן פון אַטלאַנטיק אויפן וועג צו ניו־יאָרק, איז מיסטער בייטען וויינבערג, דער דערפאָלגרייכער סוחר פון ברוקלין, געווען דער ליבלינג פון די פּאַסאַזשירן.

אַ הייכער, אַ שלאַנקער, מיט גרויע האָר און ברוינע גוטע אויגן, אַנגעטאָן עלעגאַנט און פּעדאַנטיש, האָט ער דערוועקט צו זיך רעספּעקט און צוטרוי.

די מיטפאָרערס האָבן שטענדיק געזוכט צו זיין נאָענט צו אים; זיי האָבן הנאה געהאַט פון זיין געזונטן הומאָר, פון די תורה־ווערטלעך וואָס ער געדענקט נאָך פון דער אַלטער היים, און פון זיין פיינעם לאָגישן באַהאַנדלען אַ פּראָבלעם וואָס שווימט אַרויס אין אַ דיסקוסיע; זיי האָבן אָנגעקוואָלן פון זיין פריילעכקייט, גוט־ברודערישקייט, און אַפילו פון זיין געזונטן אַפּעטיט.

אין די אָוונטן, ביז אין די שפּעטע נאַכט־שעהן, פלעגט מיסטער וויינבערג פאַרברענגען אין באַר: פאַרווײַלט דאָרט די דאַמען, געוויגט זיך מיט זיי אין טאַנץ, אַריינגעשעפּטשעט אין אויער קאָמפּלימענטן, לייכט אַ קוש געטאָן די דאַמען־הענטלעך נאָכן טאַנץ, און אַ באַרוישטער פון גליק געזעגנט זיך ביז צום מאָרגנדיקן טאָג.

— אַ גליקלעכער מענטש. האָבן די פּאַסאַזשירן אויף אים געזאָגט, טייל אַפילו מיט קנאה.

— מסתמא פעלט אים גאָרניט. האָבן אַנדערע צוגעגעבן.

מיסטער וויינבערג איז געווען מיין שכן אין עס־זאַל. האָבן מיר זיך שטאַרק באַפריינדעט און פאַרבראַכט צוזאַמען די צייט.

ווען די שיף איז אין אַ זוניקן פרימאָרגן אַריינגעשוואומען אין ניו־יאָרקער האַפן און פאַראַנקערט ביים פּאַרט, איז מיסטער וויינבערג אַריינגעקומען אין מיין קאַבינע אויסגעשטרעקט זיין האַנט און האָט זיך אָנגערופן:

— זייט געזונט! איך בעט אייך זייער ניט צו פאַרגעסן אַז מיר זיינען געוואָרן פריינד, און איר מוזט מיך באַזוכן אין מיין געשעפט. דאָ האָט איר מיין אַדרעס.

— גוט, מיסטער וויינבערג, האָב איך געענטפערט, איך נעם אָן אייער איינלאַדונג און דאָ האָט איר אויך מיין אַדרעס.

*

אַ פּאָר וואָכן שפּעטער קלינגט צו מיר דער טעלעפאָן: — דאָס רעדט מיסטער וויינבערג. איי, שלעכטער מענטש וואָס איר זייט, פאַרוואָס באַזוכט איר מיך ניט?

— מיסטער וויינבערג, ענטפער איך, האָט ניט קיין פאַריבל, כ׳בין געווען פאַרנומען: קרובים, פריינד, משפחה און די ערשטע וואָכן אין אַזאַ גרויסער שטאָט, אויך דאָס אַרומפאָרן רויבט אַוועק די צייט.

— כ׳פאַרשטיי אייך זייער גוט, זאָגט ער, נאָר דאָס מאָל דאַרפט איר מיר ניט אָפּזאָגן; איך וויל אייך מאָרגן אַרויסנעמען פישינג, וואָס אויף מאַמע לשון הייסט דאָס — כאַפּן פיש. און זיין שטים בעט זיך ווייטער: נעמט אָן מיין איינלאַדונג, טוט מיר דאָס פאַרגעניגן און זאָגט מיר ניט אָפּ.

די געלעגנהייט צו באַטייליקן זיך אין פיש־פאַנג אויפן ים, האָט מיך אימפּאָנירט. כ׳האָב דעריבער אָפּגעענטפערט:

— גוט, נייטען, — ווער איך מיט אים פאַמיליאַר, — איך נעם אָן מיט פאַרגעניגן אייער איינלאַדונג.

צומאָרגנס זיבן אַזייגער אין דער פרי איז ער געקומען מיט זיין עלעגאַנטן אויטאָ מיך נעמען. אָנגעטאָן אין אַ ווינט־זשאַקעט און אַ קליין געקראַטעוועט ציקליסטן־היטל מיט אַ ברייטן דאַשעק, מיט אַ באַמבוק ווענדקע אין האַנט איז ער אַרויפגעקומען אַ צעשמייכלטער אין שטוב אַריין און מיך אונטערגעיאָגט:

— נו, גיט זיך שוין אַ ריר, פּויליאַק וואָס איר זייט, — די שיף וועט אויף אונדז ניט וואַרטן!

אויפן וועג צו דער שיף האָט ער אַ פריילעכער דערציילט וועגן זיין געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט און דערפאָלגרייכע געשעפטס־עסקים. זיין פריילעכע שטימונג האָט אויף מיר גוט געווירקט און איך בין געווען צופרידן צו פאַרברענגען אין זיין געזעלשאַפט.

פון די רואיקע וואַסערן פון שיפּסהעד בעי האָט זיך די פישער־שיף, מיט קרוב צו פופציק מענטשן אויף איר, אַרויסגעגליטשט אינעם אָפענעם ים אַריין.

די זון האָט זיך צעזילבערט: אינעם ים ווייט אַרום, וואו דאָס אויג האָט נאָר געקענט דערגרייכן, — צעגאָסענער זילבער, און אויף אים צענדליקער פישער־שיפלעך.

מיר שטעכן אָן אויף די האַקנס שטיקלעך פיש און לאָזן זיי אַראָפּ אין וואַסער. מיר וואַרטן געדולדיק אַז די ווענדקע זאָל זיך נעמען באַוועגן, ציען טיפער אין וואַסער אַריין. באַלד טאַקע צאַפּלט זיך אין דער לופטן אַ לעבעדיק באַשעפעניש, וואָס וואַרפט זיך, שפּרינגט, ציטערט, וויגט די לופט מיט אָן אָפן מויל און קען ניט אַפּכאַפּן דעם אָטעם.

מיסטער וויינבערג נעמט פלינק אַראָפּ פון האַקן דאָס פישל און וואַרפט עס צוריק אין וואַסער אַריין.

— אוי, נייטען, פאַרוואָס טוט איר דאָס? רייסט זיך ביי מיר אַרויס אַן אויסרוף.

— אַ שאָד צו רויבן דאָס לעבן ביי אַזאַ פישל; כ׳דאַרף עס דען? זאָל עס לעבן, וואַקסן, גרויס ווערן און קומען אויף אַנדערע הענט. ביי מיר איז דאָס נאָר אַ שפּיל. דאָס כאַפּן גופא איז מיר אינטערעסאַנט. ס׳דערמאַנט מיר מיינע קינדער־יאָרן און דאָס שפּילן זיך אין באַהעלטעניש. איר ווייסט אפשר פאַרוואָס קינדער האָבן אַזוי ליב צו שפּילן אין באַהעלטעניש? ס׳איז נאָר צוליבן זוכן און געפינען. דער פריידיקער צאַפּל וואָס מען פילט דערביי, דאָס איז ביי זיי דער עיקר. טיילמאָל דאַכט זיך מיר אַז ביי מיינע זעכציק יאָר בין איך נאָך אַלץ אַ קינד. ס׳ווילט זיך מיר אויך האָבן כאָטש אַ קליין ביסעלע פרייד אין לעבן; כאָטש די געציילטע רגעס פרייד ביים פילן דאָס צאַפּלען פון פישל אויף דער ווענדקע: אַהאַ, געפאַקט דיך, אַרויסגעשלעפּט דיך פון דיין באַהעלטעניש! איצט נעם דיר צוריק דיין לעבן, כ׳דאַרף עס ניט.

— וואָס רעדט איר, נייטען, האָב איך אַ פאַרוואונדערטער זיך אָפּגערופן: איר זוכט כאָטש געציילטע רגעס פון פרייד אין לעבן? איר, וואָס זייט אַזאַ גליקלעכער און שטענדיק צופרידענער מענטש? וואָס פעלט אייך דען? איר האָט אַ משפּחה, געלט, אַ הויז, אַן אויטאָ; איר זייט געזונט און זעט אויס ביי אייער עלטער יוגנטלעך און פריש; איר זייט פּרעזידענט פון אַ רייכן קאָנגרעגיישן־צענטער, וואָס האָט אייך איינגעאָרדנט אַ באַנקעט פאַר אייער געזעלשאַפט־לעכער אַרבעט, און באַרימטע פּערזענלעכקייטן האָבן אייך באַגריסט. וואָס נאָך ווילט איר האָבן?

אַ וואָלקן האָט זיך פאַרצויגן אויף זיין פּנים. זיינע אויגן האָבן זיך פאַרמאַכט ווי ער וואָלט אַריינגעפאַלן אין אַ שלאָף. אויף דער לינקער באַק האָט

גענומען צוקן א דין נערוול, באַוועגט זיך אַרויף און אַראָפּ. ער האָט לאַנג, לאַנג געשוויגן און ענדלעך זיך אָפּגערופן:

— איר ווייסט מסתמא וואָס דאָס פאָלקס־ווערטל זאָגט: „קיינער ווייסט ניט ווען דער שוך קוועטשט”. אַ קלוגער מענטש געווען דער וואָס האָט דאָס צום ערשטן מאָל אַרויסגעזאָגט. דאָס לעבן קען אויך זיין אַזאַ מין ענגער שוך, וואָס דריקט דיר אַזוי צונויף אַז דו שטעקסט כמעט אַרויס די צונג; קענסט ניט אָפּכאַפּן דיין אָטעם; קענסט אַפילו ניט שרייען; פונקט ווי די פיש וועלכע ליגן דאָ ביי די מענטשן אין די זעקלעך: זיי שטיקן זיך, קענען דעם אָטעם ניט אָפּכאַפּן און קענען ניט שרייען. איר וועט מיך אודאי ניט פאַרשטיין. דערציילן גלוסט זיך מיר ניט. נאָר איין זאַך בעט איך אייך: פאַר אייער פאַרלאָזן ניו־יאָרק, קומט צו מיר אַהיים אויף אַן אָוונט־ברויט, — איר מוזט מיר דאָס צוזאָגן.

*

ס'איז געווען אַן אַנגעגליטער ניו־יאָרקער זומער־אָוונט: די לופט איז געווען אַ געדיכטע, אַ שטיקנדע, מען האָט איר געשלונגען מיט אַ צעעפנט מויל; דער אַנצוג מיטן קראַוואַט האָבן געדריקט דעם קערפּער ווי אַ שווערע משא; דער שווייס האָט צוגעקלעפּט דאָס העמד צום לייב און דער גאַנצער גוף האָט געבענקט נאָך אַ טראָפּן פרישע לופט, נאָך אַ קיל ווינטעלע.

אין אַזאַ אָוונט האָב איך זיך אָוועקגעלאָזט צו באַזוכן מיין פריינד, נייטען וויינבערג, און זיך געזעגענען מיט אים פאַר מיין אָפּפאָר צוריק אַהיים.

די געגנט וואו ער וואוינט געהערט צו די שענסטע פון ברוקלין: די גאַסן זיינען רואיקע, שטילע, אַן געשעפטן, און מען זעט דאָרט זייער ווינציק דורכגייער; אַלץ איז איינגעהילט אינעם שאָטן פון הייכע, ברייט־צעצווייגטע ביימער, אויף וועלכע עס שפּרינגען אַרום פלינקע וועווערקעס; די הייזער זיינען דאָ נידעריקע, מיט באַלקאָנדלעך, פילאַרן, גאַנעקלעך און ברייטע וועראַנדעס; אַרום די הייזער אַרומגעצוימטע בלומען־גערטנדלעך און קוסטעס; אַלץ זעט אויס פאַרפונדעוועט, רייך, רואיק און דערוועקט אַ געפיל פון קנאה צו די גליקלעכע מענטשן וואָס וואוינען דאָ.

אויף די טרעפּ פונעם גאַנעקל פון זיין הויז, האָט מיך שוין אָפּגעוואַרט מיין פריינד, נייטען. ער האָט מיך שטיל באַגריסט און פאַרבעטן אין שטוב אַריין.

אויף אַ פאָטעל אינעם גרויסן גאַסט־צימער איז געזעסן אַ פרוי אין די פופציקער יאָרן. איר פּנים האָט נאָך געטראָגן צייכנס פון אַ געוועזענער שיינקייט. זי האָט זיך ניט אויפגעשטעלט מיך צו באַגריסן און האָט אַפילו ניט געענטפערט אויף מיין באַגריסונג, נאָר געמאַכט אַן אומפאַרשטענדלעכע גרימאַסע מיטן פּנים.

— ווייזט אויס אז איך געפעל איר ניט, האט א מחשבה א פיק געטאן אין מיין מוח.

— קומט לאמיר זיך זעצן צום טיש, האט מיך נייטען אריינגעפירט אין עס צימער וואו ס׳איז שוין געשטאנען א שיין סערווירטער טיש מיט פארשיידענע מאכלים און געטראנקען.

א הייכער ברייטפלייציקער מאן, אין עלטער פון א יאר 35, ווי צוויי טראפנס וואסער ענלעך צו זיין טאטן, נאר מיט א שעמעוודיקן אראפגעלאזטן בליק, איז מיר אנטקעגן געגאנגען און אויסגעשטרעקט פריינדלעך זיין האנט.

— מיין זון, הערי, האט מיסטער וויינבערג אים פארגעשטעלט פאר מיר.

— דאכט מיר אז איר האט נאך א טאכטער אויך? האב איך א פרעג געטאן.

— יא, אבער זי איז איצטער אויסער דער היים.

נייטען איז אויף א ווײַלע ארויס פון צימער און האט זיך באלד צוריק־געקערט פירנדיק, אויף א פאטעל מיט רעדלעך, זיין פרוי. פארזיכטיק האט ער איר אויפגעהייבן און אוועקגעזעצט אויף א שטול ביים טיש.

— א קאליקע, איז מיר גלייך געווארן פארשטענדלעך איר מאדנער אויפפיר ביי מיין אריינקום, אבער פארוואס האט זי ניט געענטפערט אויף מיין באגריסונג?

די הויז־פרוי האט דערלאנגט צום טיש פשוטע און געשמאקע היימישע עסנס: קאלטער שטשאוו מיט קארטאפל; קעז־בלינצעס; און פארשיידענע פרישע גרינסן און פרוכטן.

מיר האבן געגעסן שווייגנדיקע. כאטש פון לופט־קילער האט אַן אויפהער אריינגעשטראמט קאלטע לופט, איז אין צימער געווען הייס און שטיקנד. די שטימונג איז אויך געווען א דערדריקנדע, די שטילקייט אַן ארויפגעצוואונגענע.

ביי דער קראנקער האבן די הענט געציטערט. זי האט קוים, צוגעטראגן דאס עסן צום מויל, און האט דערביי העלפט פאַרגאָסן אויפן טישטעך. פלוצלינג איז ביי איר דאס לעפל ארויסגעפאלן פון האנט און זיך צעקלונגען אויף דער פאדלאגע. אינסטינקטיוו האט זיך ביי איר ארויסגעריסן פון האלדז א ווילד געברום ווי פון א שטומער צונג. זי האט זיך א בויג געטאן אנצוכאפן דעם לעפל, און איז ווי א שטיק האלץ אראפגעפאלן פון שטול אויף דער פאדלאגע. פון ווייטיק און שאנדע האט זי אנגעהויבן צו וויינען — א געוויין וואס האט אפגעהילכט ווי דאס רעוען פון א הילפלאזער באשעפעניש.

כ׳האב פארלוירן דאס לשון. דער שוויס האט אנגעהויבן רינען אויף מיר

אין שטראָמען. כ׳האָב זיך געשעמט צו קוקן די מענטשן אין די אויגן, צו זען זיי אין זייער צער און אומגליק.

דער זון איז אויפגעשפּרונגען פון זיין אָרט, האָט איר אויפגעהייבן, אַריינגעזעצט צוריק אין פאָטעל, אַרומגעווישט איר דעם שווייס און די טרערן, אַרויסגעפירט פון צימער און איז שוין אַליין אויך מער ניט צוריקגעקומען.

מיסטער ווייגבערג איז געבליבן זיצן אויף זיין אָרט אומבאַוועגלעך. ער האָט מיך לאַנג באַטראַכט, גלייך ווי ער וואָלט געוואָלט זען וואָס פאַר אַ רושם דאָס האָט אויף מיר געמאַכט.

איך האָב מיך דערפילט ניט באַקוועם און האָב זיך אויפגעשטעלט צו געזעגענען, אָבער נייטען האָט מיך אָנגענומען ביי די אַקסלען און צוריק געזעצט אויף מיין אָרט.

— איר גייט נאָך ניט, מיין ליבער פריינד, האָט ער איבערגעריסן דאָס שווייגן; כ׳בין אייך נאָך שולדיק אַן ענטפער אויף דער פראַגע וואָס איר האָט מיך געפרעגט אויף דער פישער־שיף.

ער האָט זיך צוגערוקט נעענטער צו מיר און גענומען דערציילן. ער האָט אויפגעוויקלט פאַר מיר די לעבנס־געשיכטע פון אַן אָרעמען ישיבה־בחור פון אַ קליין ווייסרוסיש שטעטל, וואָס איז געקומען קיין אַמעריקע און דאָ רייך געוואָרן, פאַרנומען אַ געזעלשאַפטלעכע פּאָזיציע, חתונה געהאַט מיט דער שיינער און געבילדעטער ראָזו, וועלכע האָט אים געבוירן צוויי קינדער, ביז צום גרויסן אומגליק וואָס האָט אים מיט אַכצן יאָר צוריק געטראָפן: די שיינע פרוי זיינע איז אין אַ שטיק לייב פאַרוואַנדלט געוואָרן, אָן באַוועגונג, אָן לשון, און דערצו מיט אַ שרעקלעכער קנאה צו אַלץ וואָס לעבט, רעדט, און באַוועגט זיך.

דער זון וויל ניט חתונה האָבן; דער מאַמעס אומגליק האָט אים אַריינ־געוואָרפן אין אַ קאָמפּלעקס: ער האָט מורא פאַר אַ משפחה־לעבן, ווערט ער פאַרעלטערט אין זיין בחורשאַפט.

די טאָכטער האָט יאָ חתונה געהאַט. אָבער אַ קורצע צייט נאָך דער חתונה איז איר מאַן גייסטיק קראַנק געוואָרן; קוים מיט צרות אַרויסגעקראָגן פון אים אַ גט; מער וויל זי ניט חתונה האָבן: די זעלבע שרעק פאַר אַ משפחה־לעבן, וואָס ביים זון. אויך זי ווערט פאַרעלטערט אין איר עלנד.

מיסטער ווייגבערג האָט דערציילט און איך האָב מיט אַלע מיינע חושים געפילט דעם גרויסן צער זיינעם און מיין האַרץ האָט געוויינט. כ׳האָב זיך דערמאָנט אַ סטראָפע פון אַ ליד:

אלץ איז דרויב / לייכטער שטויב,
פאַר דער שוואַכסטער פליג קיין לאַסט (פרץ)

זיין שטים האט זיך גענומען ברעכן און ער האט אפגעהאקט. אויף זיינע באקן האבן זיך געשנירלט טרערן. ער האט מיך פלוצלינג ארומגענומען און הארציק א דריק געטאן צו זיך מיט גרויס פריינדשאפט. איך האב דערפילט אז ס׳איז אים גרינגער געווארן דאס געמיט, זיין שטימונג האט זיך אויסגעלייטערט פונקט אזוי ווי ס׳לייטערט זיך אויס דאס וועטער אין א זומער־נאכט נאך א גרויסן שטורעם.

איך האב זיך אָן ווערטער אויפגעהייבן פון מיין ארט און נייטען צוזאמען מיט מיר. ער האט מיך מיט זיין אויטא אפגעפירט א היים. אבער ווען איך האב שוין געוואלט ארויסגיין פון אויטא און זיך געזעגענען, האט ער מיך געבעטן:

— בלייבט נאך א פאר מינוט זיצן מיט מיר. ס׳דאכט זיך מיר אז מיט אייער אוועקגיין וועט דער אומגליק מייגער זיך ארויפוואַרפן אויף מיר ווי א רויב־חיה און צערייסן מיך אויף שטיקער. בלייבט טייערער, בלייבט נאך א פאר מינוט.

כ׳בין געבליבן. די מינוטן האבן זיך געצויגן ווי שעה׳ן, מיר זיינען געזעסן שווייגנדיקע, ניט אויסגערעדט איינער צום אנדערן קיין וואָרט. פארביי אונדז האבן געיאגט אויטאס און אויטאבוסן; טויזנטער מענטשן האבן געשטראמט אינעם צעגאסענעם ים פון גרויסשטאטישן לעבן. א מחשבה האט געשלאגן אין מיין מוח: ער איז ווי דער פיש, וואס די ווענדקע פון גורל האט געכאפט אויפן האקן, און ער צאפלט זיך; צאפלט זיך, קען ניט אפכאפן דעם אטעם און קען ניט אויסשרייען זיין ווייטיק.

גריניטש־ווילעדזש

גריניטש־ווילעדזש — דער קינסטלער־דארף אין הארץ פון ניו־יאָרק, אין שכנות מיט דער אריסטאקראטישער פינפטער עוועניו. דא, אין געפלאנטער פון עטלעכע געסעלעך, וואוינען, שאפן און חלומען די באהעמיער. זיי לעבן הפקרדיק, צו להכעיסדיק דער וועלט מיט אירע אין ראמען געפורמטע באגריפן און כללים. זיי טיילן זיך אויס מיט זייער עקסטראַוואַגאַנטישן קליידן זיך און אויסזען: מענער מיט בערדלעך, אין צעקנייטשטע הויזן, מיט אפענע העמדער און צע־פאטלטע פריזורן; פרויען אין בונטע, פארביקע בלוזקעס, אין הויזן, שיך אויף נידעריקע, ברייטע קנאפל, אויך די פריזור איז א מענערישע, א וואויל־יונגערישע. זיי שטייען גרופנווייז אויף די טראטוארן, שמועסן, לאכן, זייער

געלעכטער איז פריי, אפנהארציק, קייקלט זיך מיט אַן עכא, באגלייט די דורכ־גייער, צעברעכט אלע ראמען.

אויף דעם שטאלן־געסל, וואו ס׳זיינען אמאל געווען די פערד־שטאלן פון דער ניו־יארקער אריסטאקראטיע, און אויך אין די אנדערע געסעלעך, אין די קעלער־קאפייען, זיינען שטענדיק אויסגעשטעלט בילדער, סקולפטורן און קעראַ־מישע אויסארבעטונגען. די קעלער־ווענט זיינען רעדעוודיקע: זיי רעדן מיט דער שפראך פון מאלערייען, אויפשריפטן, חכמהדיקע ווערטלעך, אדער מיט ציניש ע ווולגאריטעטן, הינטער וועלכע ס׳באהאלטן זיך אפטמאל זייער פשוטע און קלוגע אמתן.

אין די קרעמלעך פארקויפט מען דא אלטערטימלעכקייטן. איין קרעמל פארקויפט אלטע פרעס־אייזנס פון אלערליי גרויסן, פון פארשיידענעם אויסזען. אונדזערע עלטער־עלטער באבעס האבן זיך מיט זיי באנוצט. פרעס־אייזנס וואס זיינען אפשר א זכר פון א גליקלעכער צייט, אָן דזשעטן, אָן ראקעטן, אָן אטאמישע מעגאַטאָנען. זיי רופן ארויס א געפיל פון בענקשאפט, ס׳ווילט זיך אזוי זען צוריק דער אלטער באבען א געבויגענע ביים אויפבלאזן די קוילן, ביים צעגליען דאס פייער וואס האט אזויפיל געמיטלעכע ווארעמקייט אריינ־געבראכט אין דער היים.

אין די שפעטע נאכט שעהן טראגן זיך דא ארום געזאנגען. פארלעך שטייען ביי די טויערן און אויף טרעפלעך ארומגענומענע, איינגעקלעמטע ווי זיי וואלטן באמת געווען ערגעץ וואו אין א ווייט־פארווארפן דארף. די גרויסע שטאט שארפט אירע ציין קעגן גריניטש־ווילעדזש, גרויסע געשעפטן שלינגען איין דעם דארף. פון די געשעפטן, אפענע ביז שפעט אין דער נאכט, און פון די רעסטאראנען שטראמען ארויס טויזנטער מענטשן. זייערע שטימען דערשטיקן דאס געזאנג, זייערע בליקן באגלייטן די פארלעך. די שטאט האט צופיל אויגן, דער דארף ווערט איינגעשרומפן אונטער זייער בליק.

א הייכע, פיל שטאקיגע, פינצטערע געביידע, מיט הונדערטער פארקראַ־טעוועטע פענצטער, שטייט אין גריניטש־ווילעדזש — א ריז וואס די גרויסע שטאט האט דא אויפגעשטעלט ווי א סימבאל פון איר מאכט און הערשאפט — ס׳איז א פרויען־טורמע. וואו נעמט מען אזויפיל פרויען־פארברעכערינס אנצופילן אזא טורמע?

וואס פאר א חלול השם, וואס פאר א קאנטראסט שטעלט מיט זיך פאר די טורמע דא אין גריניטש־ווילעדזש! די וועלט פון דער קונסט וואס דארף אויסאיידעלן דעם מענטש, דערפרייען אים מיט דער פרייד פון דער געטלעכער שאפונג וואס לעבט אינעם שעפערישן מענטש, ווערט ברוטאל, ציניש געשענדעט

פון א ריזיקער טורמע. דארט ליידן פרויען. וויפל טרוימען, פארלאנגען, בענקשאפטן זיינען פארשפארט הינטער די דאזיקע ווענט? וויפל טרערן ווערן פארגאסן אין די נעכט אויף פריטשעס ווען ס'דערגייט אהין דער אפהילך פון גריניטש־ווילעדזש, פון זיין געזאנג, מוזיק, עקסטאזיקן טאנץ און שכרותדיקער עראטישער צעגליטקייט?

גריניטש־ווילעדזש — א סימבאל פון מענטשן וועלכע האבן אַן אייגענעם וועג אינעם לעבן און ווילן זיך ניט אונטערגעבן. מענטשן טשודאקעס, וועלכע מען קומט באטראכטן ווי איינעם פון די וואונדערס פון דער שטאט. באטראכטן, און אפשר אויך מקנא זיין, ווער ווייסט?

וואָל־סטריט

א שמאל און קורץ געסל, ארייננעפלאכטן אין א נעץ פון ענגע, שמאלע און קורצע געסעלעך — דאס אלטע ניו־יארק — טראגט דעם נאמען וואָל־סטריט.

דער הימל, וואס גיט די פרייד פון רחבות און אנסופיקע ווייטקייטן, איז פארשטעלט פון ריזיק הייכע מויערן, נאר פיצעלעך הימל ווערן דא פארטיילט פאר די מענטשן. די צעיומטובטע זון איז באהאלטן פון אויג, אירע שטראלן ווארעמען, קושן און צערטלען נאר די שווארצע דעכער פון וואלקנקראצערס.

דא, אינעם געסל וואס איז געווארן דער סימבאל פון דער הערשאפט פונעם דאלער, הערשט דער שגעון פונעם מענטש אין זיין גע־יעג נאכן דאלער: דא ווערן דעצידירט די גורלות פון מענטשן „מי ייעני ומי ייעשר"; דא, פונקט אזוי ווי אין קוני־איילענד, גייט אלץ ארויף און אראפ. דארט — רעדער פון קארוזעלעס און הוידעס; דא — די רעדער פון גורלות און מזלות מיט נומערן פון „סטאקס" און „שערס". דארט, און דא, איז דאס נאר א שפיל. דארט — א פארוויילונג־שפיל פאר אלעמען; דא — פאר א קליינעם טייל. פאר דעם גרעסערן טייל איז דאס א שפיל פון טרערן, ווייטיק, פארלוירענע האפנונגען און דערווארטונגען.

קעגנאיבער דעם ארייננאנג אין וואָל־סטריט, אויף בראָדוויי, שטייט א שמאלער און לאנגער פארשווארצטער קלויסטער — די „טריניטי טשוירטש". א הייכער, לאנגער שפיץ איז צלמדיק פארריסן צום שמאלן הימל. גאטס זון, דער געקרייציקטער, קוקט ארויס דורך דער גלעזערנער טיר צו וואָל־סטריט. ער זעט זיינע קינדער אין זייער משוגענעם געצנדינערישן געלויף. אוי ווי ער פייניקט זיך, גאטס־זון. זיינע ווייטיקן אויפן קרייץ זיינען א קינדער־שפיל אין פארגלייך מיט די ווייטיקן פון זיין הארץ ביים אנבליק פונעם מענטש, באשאפן

אין דער געשטאַלט פון גאָט אַליין, וואָס האָט זיך פאַרקויפט צום דאָלער — דעם הערשער און באַהערשער.

וואַשינגטאָן־סקווער

אַמאָל איז דאָ געוועזן דער צענטער פון דער ניו־יאָרקער אַריסטאָקראַטיע, פון די פּאָליטישע פירער און רייכע געלט־מאַגנאַטן; דאָ האָבן אויך געוואוינט די קאָריפייען פון דער אַמעריקאַנער ליטעראַטור און קונסט. זייערע סקולפּטורן זיינען פאַרבליבן אין סקווער און אויף די געביידעס אַרום. ביים טריאומף־טויער שטייט די סקולפּטור פון דזשאָרדזש וואַשינגטאָן, אויף וועמענס נאָמען דער סקווער רופט זיך.

פון דעם סקווער פליסט אַרויס די פינפטע עוועניו, וועלכע גיסט זיך אויס ווי אַ שטראָמיקער טייך איבער דער לענג פון מאַנהעטן און פאַרפּלייצט מיט איר רייכקייט די שטאָט ניו־יאָרק.

אַרום דעם סקווער שטייען די בנינים פון ניו־יאָרקער אוניווערסיטעט, אין זיי טוויזנטער יוגנטלעכע וואָס לערנען, האָפן, האָבן אַ ציל אין זייער לעבן. אויף אַ הייכן מאַסט אינעם סקווער פלאַטערט די אַמעריקאַנער פאָן, דער סימבאָל פון פרייהייט, פון אַ ניי־דערוואַכטער וועלט און פון אַ הייכן לעבנס־סטאַנדאַרט, וואָס איז דערגרייכט געוואָרן דורך אַרבעט און שעפערישקייט; אַ סימבאָל פון מאַכט, אָרדענונג און דיסציפּלין.

אויפן אַספאַלט אין וואַשינגטאָן־סקווער, אויף די שטיינער פונעם ניט־טעטיקן פאָנטאַן, וואַלגערן זיך אַרום יוגנטלעכע — ווייסע און שוואַרצע, פרויען און מענער. די בחורים באַבערדלטע, באַוואָקסענע; די מיידלעך ניט פריזירטע, ניט גע־שמינקטע, אין שמוציקע בלוזקעס, צעקנייטשטע הויזן און באָרוועסע פיס. דאָס זיינען די „ביטניקעס״, — אַ דעגענערירטע יוגנט וואָס האָט פאַרלאָזן די גימנאַ־זיעס און הויכשולן, אַראָפּגעוואָרפן פון זיך יעדן יאָך און זיך איינגעוויקלט אין אַ מאַנטל פון אַ פילאָזאָפיע, וואָס איר אויסדרוק איז אַנטוישונג, פוילקייט, און ניט אָנערקענען דעם איינגעשטעלטן מענטשלעכן לעבנס־שטייגער.

זיי וואַרעמען זיך אויף דער זון, נעמען זיך ליידנשאַפטלעך אַרום אָן בושה, נעגערס מיט ווייסע מיידלעך, און פאַרקערט. מען עסט צוזאַמען בפרהסיה — איך אַ ביס, דו אַ ביס; שוואַרץ־רויטע ליפּן בייסן אָפּ אויפן זעלבן אָרט וואו ראָז־בלאַסע, יונג־מיידלשע ליפּן האָבן פריער געביסן. זייער געזאַנג איז אַ ציניש־גראָבער, זייערע טענץ — סעקסועלע באַוועגונגען וואָס דערוועקן אַן אָפּשטויסנדן עקל.

✶

אין טעמפל פון שלום

א וואונדערבארער פרילינג־טאג אין ניו־יארק. ארום דעם בנין פון די פאראייניקטע נאציעס, אויף דער ערשטער עוועניו, פלאטערן פענער, אויף די ישראל פאָן. א לייכט ווינטל באוועגט זי, זי פלאטערט אויפן ווינט, קנייטשט זיך און גלייכט זיך אויס צוריק, אָט אזוי ווי דער יידישער גורל איז פון שטענדיק געווען געקנייטשט, געבראכן און צוריק זיך אויסגעגלייכט. מיין הארץ פלאטערט נאכמער, טרערן שטייען אין די אויגן: האר פון דער וועלט! צו וואס מיר, געטריבענע, פארפאלגטע, האבן דערלעבט! מיין הארץ קען זיך ניט בארואיקן, איך פיבער, טרערן שטיקן מיך, כ'שעם זיך ניט מיט דעם, שווער צו באהערשן זיך.

אינעם בנין שטראמען אומאויפהערלעך מענטשן. די טירן דרייען זיך כסדר, לאזן אריין און פירן ארויס די באזוכער — ס'איז אפשר אין דעם פאראן אויך א סימבאל פארן לעבן: דרייסט זיך אריין, וואנדערסט ארום, זוכסט, באַ־טראכסט אלץ, און צום סוף דרייסטו זיך ארויס צוריק צום זעלבן אָרט פון וועלכן דו האסט אנגעהויבן. א קדושהדיקע שטילקייט הערשט אינעם בנין, די מענטשן רעדן שטיל מיט אַן איינגעהאלטענעם אטעם.

א זילבערנער מאָדעל פונעם „ספוטניק״ — רוסלאַנדס א מתנה — הענגט אויף א דין קייטל. אט, אט, און ס'וועט אראפפאלן אויף די קעפ פון די מענטשן. ווי סימבאליש דאס איז! ווי טראגיש אויך וואס די שרעק קוקט כסדר ארויס פון די אויגן. די סקולפטור פון זעאוסן, דער פאטער פון די געטער, — א מתנה פון גריכנלאנד — שטייט דערנעבן. ער באטראכט אלץ און אלעמען מיט א מין פילאזאפישן בליק: „איך האב שוין געזען אין מיין לעבן, וואס איז אלט א פאר טויזנט יאר, דעם אויפגאנג פון פעלקער און לענדער, געזען אויך זייער סוף. ס'איז אלץ גארניט ווערט. אויך מנהיגים קומען אויף און פארגייען. די שרעק פארשווינדט אויך. דער מענטשלעכער מין — ער לעבט אייביק, ער בייט נאר זיין געשטאַלט. זעט, קוקט מיך אָן, כ'בין אויסגעהאַקט פון שטיין, א קינסטלער־האנט האט מיך מיט אזוי פיל יארן צוריק באשאפן, ארייננגעגאסן אין מיינע שטיינערנע גלידער א געפיל פון לעבן, און איך לעב, איך לעב אייביק״.

איבער די באזונדערע טרעפ פאר חשובע פערזענלעכקייטן, באוועגט זיך הין און צוריק אין א ראָד א גאלדענע קויל — א מתנה פון די פאַראייניקטע שטאַטן פון אַמעריקע. דאס סימבאַליזירט די וועלט, א צעטיילטע אין צוויי טיילן. אלע 24 שעה דרייט זיך די ראד איבער, ענדערט איר פאזיציע. צי דארף עס באדייטן אז אין 24 שעה קען זיך ענדערן די וועלט?

אויפן הייף שטייט א יאפאנעזיש געביידעלע, א דעכל אויף פיר פילארן, אין איר א גלאק — א מתנה פון יאפאנס קינדער. עס זעט אויס ווי א מיניאטור

טעמפּל. די שטיינער ארום און ארום — ווייסע און פּאלירטע — זיינען א מתנה פון ישראל. ביידע פעלקער האבן אין זייער געשיכטע געפילט די גרויזאמקייט אין די רשעות פונעם מענטשלעכן פּראגרעס. דער טעמפּל פון האלץ און די שטיינער סימבאליזירן אפשר דעם ווילן צו איינהאלטן דאס אלטע, אלטע; דעם ווילן אומצוקערן זיך צוריק צו א צייט ווען דער מענטש איז געווען ווייניקער „פּראגרעסיוו" און ווייניקער מעגלעכקייטן געהאט אויסצופירן זיין רשעות.

ארום מיר, אין די זאלן און קארידארן פון בנין, טויזנטער מענטשן. זיי זיינען געקומען זען דעם בנין, וואס סימבאליזירט דעם שלום אויף דער וועלט, דריקט אויס די שטרעבונג פון די פשוטע מענטשן צו שלום, פארשטענדעניש, צו א בשותפותדיקער שפּראך, צו פאַרברידערונג.

א תפילה לייגט זיך אויף מיינע ליפּן: — רבונו של עולם, דערהער דאס געבעט פון קליין און גרויס, יונג און אלט, פון די מאַמעס מיט די קליינע קינדער אויף זייערע הענט, גיב זיי דעם שלום! זאל דער בנין שטיין אויף אייביק אין א וועלט פון שלום!

ניטא קיין ווערטער אויסצודריקן וואס איך פיל, כ'בין גערירט ביז טרערן. דער לעבן איז דאס שענסטע געזאנג, דער שלום די שטארקסטע מוזיק, דאס געבעט אויף שלום די אויפריכטיקסטע תפילה.

מיין תפילה גיסט זיך צונויף מיט דער תפילה פון א פיליפּינער פרוי וואס שטייט א פארשטארטע, נאר אירע ליפּן מורמלען עפּעס. איר האנט האלט א קינד — א קליין מלאך — א מיידעלע אין א ווייס קליידעלע. איך פרעג זי: וואס טוסטו, פרוי? „איי עם פּרייאינג פאר פּיס!" (כ'טו תפילה פאר שלום) און זי איז ניט אליין, אלע פילן דאס זעלבע, די לופט איז דא אנגעזאַפּט מיט תפילה פאר שלום.

די תפילה פאר שלום קומט ארויס פונעם הארצן, זי איז ריין און הייליק, זי איז אויפריכטיק און אמתדיק, זי איז שטארק, זי איז ווי א געזאנג, וואס דער־הייבט דעם גייסט, שענערט אויס און בעסערט אויס דעם מענטש.

דער איסט־ריווער צופוסנס זעם בנין, ליגט א רואיקער, אַ פרידלעכער. ס'טראגן זיך פארביי שיפן און שיפלעך באלאַדענע מיט גוטס, מיט מענטשלעכער מי, ארבעטזאמע מענטשן אויף זיי. ווי גוט איז דער שלום, ווי שיין איז די ארבעט, ווי פיין די נאטור, די ביימער אין זייער קנאספּיקן בלי, די מילדע גלעטנדיקע זון, דאס צארטע ווינטל, די ליבשאפט וואס ווערט ארויסגעשטראלט פון די מענטשן.

כ'בין ווי שיכור, מיין הארץ מיט ליבשאפט וואס גייט אריבער די ברעגן, צעשפּארט די ברוסטן, כ'וואלט איצט אלעמען געקושט.

ווי שיין איז די וועלט! ווי גוט איז דער שלום!

חיפהער יידישע שרייבער

א. לייב חיין־שמעוני

דער באקאנטער ישראל־דיכטער יוסף פאפיערניקאוו, האט מיט יארן צוריק געזונגען:

„מיר גייט נישט אין דעם כ׳זאל האבן דערגאנגען;
מיר גייט נאָך — דער גאַנג אויף א זוניקן וועג.״

לייב חיין־שמעוני געהערט צום זעלבן דור יידישע שרייבער אין ארץ־ישראל, וועלכע האבן געזוכט דעם גאנג „אויף א זוניקן וועג״. זיין ליטעראַרישער שאפן איז טאקע אַן אויסדרוק פונעם דאזיקן גאנג אויף זוניקע וועגן פון ארץ ישראלדיקן לעבן. אמת, די וועגן זיינען דורכגעווייקט געוואָרן מיטן שווייס פונעם יידישן ארבעטס־מענטש, ניט איינמאָל אויך מיט זיין בלוט, אבער שטענדיק האט באגלייט די זון, — די ליכטיקע זון פון גלויבן און בטחון; די זון פון ליבשאפט צום לאנד, פון שטרעבן צו שלום און פריינדשאפט.

✶

לייב חיין־שמעוני איז דער מחבר פון 6 ביכער. מיטן אויסנאם פונעם בוך „נעכטן״, זיינען אלע זיינע ביכער ארץ ישראל שאפונגען. זיי גיבן איבער אין א קינסטלערישער פאָרם דעם לעבנס־גאנג פון ארץ ישראל אין אויפבוי און קאמף. נאך מער, לייב חיין־שמעוני איז דער איינציקער יידיש־שרייבער אין ישראל(און אפשר דער איינציקער בכלל), וואס דאס רוב פון זיין שאפן איז געווידמעט חיפה מיט אירע יידן און אראבער; דאס נייע חיפה זייט איר אויפקום, וואס הויבט זיך אָן מיט זיין דערציילונג „יעמאָלט״, אינעם בוך „בארג ארויף״, ביז צו זיינע לעצטע שאפונגען.

די פריער דערמאנטע דערציילונג „יעמאלט״, פארענדיקט שמעוני אזוי:

„א צעדרייטע, ווייזט אויס״, דערציילט דער קברן: „א מענטש קומט דא יעדן ניסן און אב; אזוי יאר איין, יאר אויס, צעוואָרפט זי די בלומען, שטייט פארגליווערט, פארלירט א טרער, אדער נעמט ארום דעם שטיין, גלעט אים מיט אירע באקן, זיצט ביז אוונט און גייט אוועק.

דער איינציקער מענטש, וואס געדענקט נאך יענע ערשטע פאר־געסענע חברים.

העניע הייסט זי״.

העניע איז אבער ניט די איינציקע וואס געדענקט נאך יענע חברים, ס'איז אויך דא לייב שמעוני וואס געדענקט זיי, — ער האט אויפגעלעבט יענע תקופה און איר פאראייביקט אין אונדזער ליטעראטור.

מיט זיין ערשטן בוך „בארג ארויף", דערשיינט לייב שמעוני ווי א רייפער און אידייאישער שרייבער; ער גייט בארג ארויף מיט א זיכערן טראט, ער ווייסט וואוהין ער צילט און וואס ער וויל ארויסברענגען אין זיין שאפן.

דער יידישער ארבעטער, — דער פיאנער און בויער פון לאנד, — האט אויפגעוועקט די הארטע פארשטיינערטע פרוכטלאזע ערד צו א נייעם פרוכטבארן לעבן און געשלאגן אין איר ווארצלען. ס'איז א ווייטיקדיקער פראָצעס פון איבערבוי, פון צופאַסן זיך צו נייע באדינגונגען, פון קאמף מיטן אויפגעהעצטן מדבר־מענטש און, — אויך מיט די אייגענע רייכע פרדסנים, גרויסע סוחרים און כלל־טוער, די שמואל הלל'ס און זיינס גלייכן. ס'פאדערן זיך קרבנות: די יונגע אידעאליסטן, — די שמואל'ס, שלמה'ס און ברוכ'ס, גיבן אוועק זייערע לעבנס פארן הייליקן גלויבן. לייב שמעוני לעבט אין דער דאזיקער סביבה, זאפט איין אירע שטימונגען, טרוימען און האפנונגען, צוזאמען מיט אירע ביטערע אנטוי־שונגען און וועג־זוכענישן, דאס אלץ ברענגט ער ארויס אין זיין שאפן.

דאס צווייטע בוך פון ל. שמעוני, דער ראמאן „טאג־איין, טאג־אויס", איז געווידמעט דער שטאט חיפה, אויפן הינטערגרונט פון אויפבויען איר נייעם וואוין־קווארטאל — „נוה שלום" אויפן כרמל־בארג.

אין דעם ראמאן ברענגט ער ארויס פארשיידענע געשעענישן, שטרייטן, קאנפליקטן, און אַ ריי געשטאלטן און טיפן: יידישע ארבעטער — די הויפט העלדן אין אלע זיינע שאפונגען — ארבעטסגעבער, ביוראקראטישע באאמטע, דירעקטארן, פאליציאנטן, אראבער און אראבישע עפענדיס. זיינע העלדן זיינען לעבעדיקע מענטשן וואס באוועגן זיך אפטמאל אין אַן ענגן קרייז און קענען פון אים ניט ארויס; זיי ראנגלען זיך מיט שוועריקייטן, מיט סתירות, ליבן און ווערן פארראטן, זוכן דאס גליק און געפינען אים ניט, —

„— הייסט עס אז ס'איז אוים?
— יא, לייבוש, ס'איז אוים."

ל. שמעוני איז אַן אידעאליסט, אבער א רעאליסט: ער ווייסט, אז כדי אויפצובויען דאָס לאַנד דאַרף מען געבן קרבנות; ער ווייסט אויך, אַז דער סאציאלער געראנגל איז א שטענדיקער לעבנס־באגלייטער פונעם מענטש; אז דער יידישער ארבעטער איז געקומען אין זיין לאנד באגלייט און באזעלט מיט דער אידייע אויפצובויען דאס לאנד אויף יסודות פון סאציאלער גערעכטיקייט און קען דעריבער ניט אויסמיידן דעם סאציאלן געראנגל. ל. שמעוני מאלט דעם

דאזיקן געראנגל אין זיין פולער און רויער נאקעטקייט: די דעמאלט קליינע פראווינץ שטאט חיפה איז צעשטורעמט פון שטרייקן, — אויך אראבישע טאבאק־ארבעטער — געשלעגן, צעשפאלטענע קעפ, ארעסטן, אויספארשונגען און תפיסות.

דער ראמאן הויבט זיך אָן מיטן אנהויב פון אויפבויען „נוה שלום" און ענדיקט זיך מיט די שיפן וואס ברענגען נייע עולים. אינעם דאזיקן בוך שפיגלט זיך אפ די גאנצע געשיכטע פון יישוב: כיבוש עבודה און כיבוש הקרקע; פאר־ברידערונג מיט די אראבער און קאמף מיטן אויפגעהעצטן אראבישן שכן; אויפבוי פון לאנד און קאמף קעגן די אויסנוצער און ביוראקראטן. און דאך ווערט געבויט, דאס אנגעהויבענע ווערט פארענדיקט; נייע עולים קומען, די מענטשן־רעדער אין טאנץ פלאטערן, דער אוונט זינגט מיט:

„ווער וועט בויען דעם גליל?
מיר בויען דעם גליל!"

לייב שמעוני איז פארליבט אינעם קליינעם זוניקן לאנד ארץ ישראל; ער לעבט ממש מיט דער נאטור פון לאנד און איר פייזאזש. אירע בערג און טאלן ווירקן אויף אים ווי א כישוף, ס'ליגן אין זיי פארבארגן די סודותדיקייטן פון תנ"ך און די חלומות און בענקשאפטן פונעם יידישן מענטש צום לאנד פון די אבות. אין זיינע דערציילונגען וויקלט שמעוני ארויס די חנען און דעם צויבער פון ישראל:

„יענעם פארנאכט אין פאדערשטן גליל, האט געשפילט א סימפאניע פון פארבן. אין דער לופט האבן זיך געקוליעט פייגל. היישעריקן האבן צווישן זיך געשמועסט, ווי דער רויש פון א יונגן בלעטער־וואלד. פון די בערג האבן אראפגעשפאצירט גרויסע טשערעדעס שאף, צעשטעלטע אין שורות מיט אראפגעלאזענע קעפ. פארויס איז געגאנגען א שווארצער סילועט פון א פאסטוך מיט א לאנגן שטעקן אויף די אקסל. אויפן שפּעקן פון ביידע זייטן זיינען געלעגן איבערגעווארפן זיינע הענט. הינטערן פאסטוך איז מיט גדולה פארגעגאנגען א גרויסער באַראַן מיט א קופערנעם גלאק אויפן האלדז. די לופט האט געשמעקט מיט געסמאליעטע דערנער און שעפסענע מילך."

אדער:

„די גלעקער האבן אויפגעהערט ברומען אין דער שטאט ירושלים. נאכט איז צוגעפאלן. די צעצונדענע שרפות איבערן הימל־געוועלב — אויסגעלאשן. דער מדבר יהודה איז פארשוואונדן, צוזאמען מיטן ים המלח דערטרונקען אינעם חושך. טויזנטער אויגן האבן זיך צעפינקלט ארום בארג ציון און אין טאל רפאים".

אויך די אראבישע סביבה מיט איר אייגנארטיקן אריענטאלישן רייץ, אין וועלכן ס׳ליגט דער צויבער פון די „טויזנט און איין נאכט״ געשיכטעס, וועקט שמעוניס פאנטאזיע. די דאזיקע סביבה איז איינגעוועבט אינעם ארץ־ישראלדיקן פייזאזש ווי בונטע פעדים אין א פארביקן טעפיך:

„אין די גרויסע אראבישע קאפעען איז געווען פוסט. דער שטענ־דיקער עולם איז געזעסן צעכראשטשעט אין גאס אויף נידעריקע בענקלעך. קינדער אין שמוציקע פארטעכער האבן דערלאנגט לימאנאד, קאפע און אייז־וואסער. מען האט געשפילט דאמינא, „שעזבעז״ און אין קארטן. מען האט געקלאפט און געווארפן די ביינער, געשמירט פאסן מיט קרייט אויף נאקעטע טישן. אנדערע זיינען געזעסן ארום א זקן, וואס האט דערציילט אנסופיקע מעשיות. אנדערע האבן געקרעכצט און גערויכערט נארגילעס, דאס וואסער אין די נארגילעס האט געבולקעט, און דער טאמבאנק אונטער די גליענדיקע קוילן האט פארשפרייט א נודנעם חשודן ריח... עס האט געקלאגט א סטאמבולער זינגער פון אן אויסגעריבענער גראמאפאן פלאטע ארויס. צווישן עולם האבן זיך ארומגעדרייט אראבער מיט ווארעמע באַ־בעלעך, געבאקענע קיכעלעך, צעשניטענע שטיקער שעפסענע לעבער, זיי האבן בקול אויסגערופן די מעלות פון זייערע סחורות. אין סאמע מיטן גאס זיינען געזעסן ברייט הויזנדיקע אראבער פאר פייערטעפ, מיט פארשוויצטע צעפלאמטע פנימער האבן זיי געדרייט שטיקלעך פלייש אויף אייזערנע שפיזלען — „שאשליק״. עס האבן שפאצירט שלאנקע הויכע בעדואינער אין אבאיעס, מיט פארדעקטע פנימער, שווארצע ווי די נאכט. עס האבן זיך געשלייכט ווי הונגעריקע הינט חורנער, קינדער און ציגיינער אין טראנטעס, האלב נאקעטע מיט בארוועסע לעדערנע פיס. אן אויסגעשמירטע זונה האט חוצפהדיק געדרייט מיט די אויגן, זיך איינגעבויגן ביי יעדער טישל און פון איר בלוזע איז כלומרשט ניט ווילנדיק ארויסגעפאלן א גרויסע ווייסע ברוסט מיט א טונקל ברוינעם ווארצל...״

„פון א וויטן מינארעט האט א מואזין געציקלט ניגונים אין דער לופט ארייִן...״

פונעם ישראל פייזאזש גייט שמעוני אריבער צו די לעבעדיקע באַשע־פעניש, דער עיקר צום מענטש. זיינע הויפט העלדן זיינען, ווי שוין פריער דער־מאנט, יידישע ארבעטער. די ארבעט ברענגט זיי פרייד און יום־טובדיקייט; זיי האבן הנאה ווען זיי געלינגט צו בייקומען „אזא ווילדעניש, דורך אזעלכע פעל־דזן״. זייער ליבשאפט צו די דערגרייכונגען אין זייער אויפבוי־ארבעט דריקט זיך אויס אויף אן אייגנארטיקן אופן:

„אין אוונט, ווען דער עולם האט זיך געקליבן צום אוונט־עסן, האט מען געזען טעווקען זיצן מיט זיין גרויסן גוף אויף דאס שטיק אויסגע־פרעסט כביש. טעווקע איז געזעסן מיט צעשפרייטע פיס, און מיט זיינע

אייזערנע הענט שטום געגלעט און געפּאַטשט דעם אויבערפלאַך פון די געפּרעסטע שטיינער ווי עפּעס א נאָענט ליב באַשעפעניש.״

★

פון א גאַנץ אַנדערן כאַראַקטער איז שמעוניס בוך „נעכטן״, וואָס איז דער־שינען אין יאָר 1959. א בוך פון 450 זייטן, זכרונות און מעמוארן פון דער נאָענ־טער פאַרגאַנגענהייט.

ביים לייענען אַזא בוך דערוועקן זיך שטענדיק צוויי גאַנץ באַזונדערע געפילן:

א) א געפיל פון ספק: צי וועט דער מחבר זיין בכוח אויפצוהייבן זיך העכער פון זיך אַליין, אָדער ער וועט דערציילן נאָר וועגן זיך, ער וועט זיין די אַקס און אַלץ וועט זיך דרייען אַרום אים. כאָטש דאָס איז אויך עכט מענטשלעך, ווייל דער מענטש זעט קודם כל זיך אַליין און וויל אַז מען זאָל אים אַרויסזען. בפרט ווען מיר האָבן פאַר זיך מעמוארן פון א מענטש, וואָס איז זיין גאַנץ לעבן געווען א געזעלשאַפטלעכער טוער; איז געשטאַנען בראש פון געשעענישן, האָט זיי באַאיינפלוסט, און איז געווען א גורם צו געשעענישן און פּאַסירונגען.

ב) א געפיל פון פיעטעט און דרך־ארץ פאַר לעבנס־נסיון, בעיקר פון א פּערזענלעכקייט, און דאָס לויטן תלמודישן כלל — „מכל מלמדי השכלתי״.

ל. שמעוניס מעמוארן זיינען געשריבן פּאָפּולער און אינטערעסאַנט. זיי לייענען זיך פליסיק, מען דאַרף זיך ניט אָנשטרענגען צו אַקומולירן אין זיך דאָס געלייענטע. זיינע מעמוארן, ווי זיין שרייבן בכלל, איז באַהויכט מיט א לייכטן הומאָר, וואָס איז ווי דער טוי וואָס גיט די פּרוכטן דעם גוטן ריח און גוטן טעם. דאָס דאַזיקע פילט מען באַלד ביים אָנהויב ווען ער דערציילט וועגן דער צאַריש־יאַפּאַנישער מלחמה, „דאָס היטל״, א.א. כאָטש ס׳איז א בוך מעמוארן איז עס דערביי אויך אינטערעסאַנטע פּראָזע; ס׳איז אין אים פאַראַן שילדערונג פון יידישן לעבנס־שטייגער, בפרט אין דעם ערשטן טייל, וואו ס׳ווערט דערציילט וועגן זיינע קינדער־און־יוגנט־יאָרן ביזן אויפקום פון דער ליטווישער מדינה. דאָס טראָגן אים אין חדר, „טויבן״, „זאַלץ״, די ויכוחים אין ייִדנס מנין, זיינען זייער קאַלירפול און גיבן איבער די פּאַנאָראַמע פונעם דעמאָלטיקן יידישן לעבן און דעם גויאישן אַרום — א תקופה וואָס זעט היינט אויס כמעט ווי א חלום: יידן אין ליטע האָבן געלעבט אין שכנות מיט רוסן, ליטווינער, פּאָליאַקן און דייטשן, — יאָ, דייטשן! געלעבט מיט זיי מי יודע וויפל דורות אין שלום, געווען אויס־געמישט אין האַנדל, מלאכה, אין שמחות און צער, געבורטן, חתונות, לוויות און יום־טובים מיט קעגנזייטיקע באַזוכן, טראָגן יום־טוב מתנות א.א.וו. ל. שמעוני שרייבט וועגן דעם מיט בענקשאַפט. דאָס זיינען טיפע שטימונגספולע שילדע־רונגען אין וועלכע מען פילט ממש אַז ער לעבט איבער נאָך א מאָל דעם

באַגינען, וואָס קומט אַזוי בולט צום אויסדרוק אין דער ליריש־פּאָעטישער פּאַרענדי־קונג פון ערשטן קאַפּיטל „באַגינען".

„בראשית, אין אנהויב, אינעם באַגינען פון לעבן.
בראשית האָט בלחש, מיט פּאַרכטיקער פרייד נאָכגעזאָגט מיין זיידע".

ל. שמעוני האָט אַ שאַרף אויג און אַ גוטן זכרון. די געשעענישן וועלכע ער קלייבט אָפּ צו דערמאָנען, וואַרפן אַ ליכט אויף יענער צייט, און די מענטשן וועלכע ער שילדערט קומען אַרויס ווי לעבעדיקע עדות פון די געשעענישן. אין איין קאַפּיטל דערציילט ער ווי אַזוי ס'האָט זיך ביי אים צום ערשטן מאָל דער־וועקט דער באַוואוסטזיין וועגן דער שפּלות פונעם יידישן לעבן אין צאַרישן רוסלאַנד און דער מקור פון שנאה צו די אייגענע יידישע ניקאָלאַיעווסקע פּאַט־ריאָטן, די „קריכער", „חונפים". דאָס געשעעט ווען מען טראָגט צו, אין ווילנע, ניקאָלייקען אַ ספר תורה און לייב ווענדעט זיך מיט אַ „פּאַרוואָס"? צו זיין טאַטן, ענטפערט אים דער טאַטע:

„אַט אַזאַ דעלעגאַציע, מיין בכור, סימבאַליזירט אונדזער מצב, דעם יידישן מצב אין צאַרישן רוסלאַנד."

תשעה באָב, 1914, ברעכט אויס די „ערדציטערניש", — די ערשטע וועלט־מלחמה. מיט גרויס טאַלאַנט מאָלט שמעוני גרויל־בילדער פון דער מלחמה, — דאָס אַנטלויפן, די מאַסן פּאַניק וואָס באַהערשט מענטש און חיה.

די מלחמה־שטימונג ווערט אַרויסגעבראַכט אויך אין זיין דערציילן וועגן דער ברענענדיקער באַד אין פּלאַטשיצנע, מיט די נאַקעטע מענטשן אויפן בריענ־דיקן פּראַסט, און אויך אין דעם ווי אַזוי דראָסקעניק ברענט, ווען די מיט נסים אַנטלאָפענע פון איר יידן זעען עס פונעם שכנותדיקן דאָרף — סקלערי:

„פון וויטן ברענט דראָסקעניק. ס'ברענט דער וואַלד. דאָס אימה־דיקע רויטע ליכט שפּרייט זיך בלוטיק איבער די הימלען, פון וואַנען עס קוקט אַרויס אַ פּיצעלע פון אַ לבנה. דער רויך איז אויך רויט, די הערצער וויינען פון אומרו און ציטער פאַר די פאַרבליבענע אין גהינום."

ס'איז פרייטיק צונאַכטס, שטעלן זיך די יידן אַוועק דאַווענען און זינגען:

„התעוררי, התעוררי, כי בא אורך,
קומי, קומי, אורי,
התנערי מעפר קומי..."

ס'איז ממש אַ פּלאַסטיש בילד פון יידיש לעבן, פונעם אייביקן יידישן גורל, פון נע־ונד זיין און פון אייביקן ניט אויסשעפּבאַרן יידישן בטחון און גלויבן.

אין יענע יאָרן פון „ערדציטערניש", ווערט שמעוני אַ פּועלי־ציוניק. זיין צושטיין צו די „פּועלי־ציון", פּורים, 1915, קומט פאָר אין אַ טאָג ווען פון וויטן

האבן געדונערט די הארמאטן און אין שטאט האט געהערשט א תוהו ובוהו, און ווען די דייטשן זיינען אַריינגעקומען קיין סואוואַלק צום צווייטן מאָל, זינגענדיק „גלאָריאַ וויקטאָריאַ״.

איז אין דעם פאראן עפעס פון א סימבאל: דאס צושטיין צו א לינקער ארבעטער פארטיי, וואס קעמפט פאר שלום און פארברידערונג, דווקא אין א מאַ־מענט פון צעגליטן מיליטאריזם.

אין „נעכטן״ ווערט ארויסגעבראכט די יידן־שנאה פון די פוילישע שכנים אין צייט פון בייליס־פראצעס, און ביים אנטלויפן פון די דייטשן נאך זייער מפלה אין דער ערשטער וועלט־מלחמה. דער דורות־לאנגער פוילישער שכן איז שטענדיק געווען ווי א רויב־חיה, — גרייט צו באפאלן און מארדן דעם יידישן שכן זיינעם.

פון א גאר וויכטיקער באדייטונג זיינען די מאמענטן וועלכע שילדערן די יידישע וויטאליטעט און צופאסונגס־קראפט אין א תקופה ווען די וועלט האט געברענט: יידן פארקליידטע ווי גלחים ברענגען אריין, אונטער באמבעס, טרומנעס מיט שפייז; עס זיינען טעטיק דראמקרייזן און ס׳ווערט געפירט א ברייט פארצווייגטע קולטור־טעטיקייט.

ל. שמעוני האט שטענדיק אַן אפן אויג פאר די שיינקייטן פון לעבן און פון דער נאטור. אפילו ווען ער געפינט זיך אין א דייטשן ארבעטס־לאגער, — ביי די „גוטע״ דייטשן פון דער ערשטער וועלט־מלחמה, — א הונגעריקער און אויסגעמאטערטער פון שווערער ארבעט, פאלט ער אריין אין באגייסטערונג פון די נאטור שיינקייטן:

„די טייערע וואלד־לופט האט פארשטארקט דיין הונגער, אבער גלייכצייטיק געקרעפטיקט דיינע לונגען; קיינער פלעגט דיר ניט שטערן באגינען, פרילינגצייט, צו געניסן פון דעם וואונדערבארן סימפאנישן קאנצערט פון די מאסן וואלד־פייגל. אדער זיך נישט צו קענען זעטיקן מיט דער ווייסער שנייאיקער פראכט פון ווינטער, מיט וואס דער רבונו של עולם פלעגט באצירן די אייביק גרינע צווייגן פון די יעלן און סאסנעס.״

אינעם זעלבן בוך קומט צום אויסדרוק ל. שמעוניס גרויסע ליבע צו יידיש לשון. ער פאלט אריין אין א נאסטאלגישער אפאלאגעטיק ווען ער שילדערט יידיש לשון אין ליטע:

„יידיש לשון איז געווען פארוועבט און איינגעווארצלט אינעם בלוט, אינעם באוואוסטזיין, אינעם גאנצן לייב און לעבן פון ליטווישן יידן. יידיש לשון האט ער געזויגן שוין מיט דער מוטערס מילך. יידיש האט אים תמיד שטיל געזונגען אין די אויערן מיט דער גאנצער זאפט און זיסקייט. מיט דער

גאַנצער באַהאַרצטקייט פון „צאינה וראינה" וואָס זיין מאַמע און באָבע האָבן אָפּגעהיט ווי אַ שטיק אויסגעקוועטשטע קדושה איינגעוויקלט אין אויס־געניייטע ווייסע שפּיצן טישטעכלעך, באַצירטע מיט גלאַנציקע טרערן־פּערל, איינגעשטאַנצט טיף, טיף במעמקים פון זיין נשמה."

דאָס יידישע לעבן אין ליטע אין די ערשטע יאָרן נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה איז געווען רייך אין האָפענונגען און אַנטוישונגען. דער אויפבליץ פון אַן אילוזיע וועגן נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע און די ברוטאַלע ווירקלעכקייט וואָס האָט צעשמעטערט אַלע יידישע האָפענונגען. לייב שמעוני איז געווען צווישן די וואָס האָבן געפורמט דאָס יידישע לעבן אין ליטע. דאָס בוך „נעכטן" איז אַ קוועטשניט איבער דער וויכטיקסטער תקופה פונעם אויפגעבוריזטן יידישן לעבן אין ליטע.

ל. שמעוני דערהייבט זיך צו די העכסטע שפּיצן פון עכטער מענטשן־ליבע, ווען ער שילדערט די יידישע מנהיגים אין דער דעמאָלטיקער ליטע. אַליין אַן עקסטרעם לינקער פּועלי־ציוניסט, אַ רעוואָלוציאָנער, וואָס איז צוליב זיין גלויבן אויסגעשטאַנען אַזויפיל ביטערע קאַמפן, שרייבט ער מיט פּיעטעט, ליבע און אָנערקענונג וועגן זיינע פּאָליטישע קעגנער, די סאָלאָווייטשיקס, ראָזנבוימס, ברוצקוסעס און אַנדערע מנהיגים. אפשר דערפאַר, ווייל רעטראָספּעקטיוו, — בפרט ווען דאָס יידישע לעבן דאָרט ליגט אין חורבות, — זעט מען אַלץ אין אַ ליכט וואָס לייכט העל און באַשיינט דעם יידישן גאַנג צווישן די פעלקער.

אויך די שטימונגען און געפילן פון אַ פּאָליטישן אַרעסטאַנט, פאַרשפּאַרט הינטער טורמע־ווענט, געפינען מיר אינעם דאָזיקן בוך. ביז גאָר רירנד איז די שילדערונג וועגן אויספירן דעם טויט־אורטייל אויף גאַלינען. ס'דערמאָנט אַזוי שטאַרק די שילדערונגען וועגן די צום טויט פאַרמשפּטע נאַראָדניקעס און עס־ערן אין צאַרישן רוסלאַנד. ס'איז דער זעלבער ריינער אידעאַליזם פון טיף־גלויביקע מענטשן:

„פון דער פינצטערניש הילכט אַרויס דער ניגון פון אינטערנאַציאָנאַל געזאַנג. לכתחילה איינציק, איינשטימיק, פאַריתומט, ביז דעם ניגון כאַפּט אויף איין צעל, אַ צווייטע, אַ דריטע, אַ גאַנצער פליגל, ביז די גאַנצע תפיסה זינגט מיט..."

„נעכטן" איז אַ קדיש אויפן וואונדערבאַרן ליטווישן שבט פון אונדזער פאָלק; דעם קדיש ווײנט אויס אַ לינקער פּועלי־ציוניסט, אַן אַטעאיסט, וואָס איז אָבער קודם כל אַן אמתער ייד.

★

ניט צופעליק האָט שמעוני אָנגערופן זיין לעצט דערשינענעם בוך מיטן סימבאָלישן נאָמען „גאַנג", ס'איז אַ בוך וואָס דערציילט וועגן אַ לעבן וואָס גע־

פינט זיך אין כסדרדיקער באוועגונג, אין גאנג, אונטער אלע באדינגונגען. ניט אלעמאל איז דער גאנג א לייכטער: מען דארף אפטמאל זיך דראפען באַרג ארויף, קלעטערן איבער שטיינער און פעלדזן, אנהאלטן זיך מיט ציין און נעגל, קוקן דעם טויט אין די אויגן אריין און אפגיין אין בלוט, אויב מען האט ניט תופס געווען דאס נייע לעבן, — אזוי ווי דאס איז געשען אינעם אלטן חברון.

דער לעבנס־גאנג וועגן וועלכן שמעוני דערציילט, איז פול מיט ראנגלע־נישן און שטרויכלונגען, בפרט ווען ס׳גייט א גאנץ פאלק, — א קאלירפולער צוג פון פארשיידענע יידישע שבטים מיט זייערע מנהגים, זיטן און טראדיציעס. פון אנהויב גייט יעדער שבט באזונדער, לאנגזאם פאלן איין די מחיצות: „אזוי ווי דער רעגן טרינקט אָן די פארשטיינערטע דורשטיקע ערד, די ביימער, די פלאנצן, די בערג און טאלן״, אזוי טרינקט אָן דער בשותפותדיקער גורלדיקער גאנג דעם מענטש מיט „ווארעמקייט פון מענטש צו מענטש״. — ווי דאס שיל־דערט שמעוני אין זיין דערציילונג „רעגן״:

„דא האט זיי דער הימל צונויפגעבראכט אזוי נאענט, אינטים, צו געניסן איינער פון צווייטנס ווארעמקייט, וואס האט געשטראמט פון גוף צו גוף, פון נשמה צו נשמה.״

ניט ווילנדיק טויכט אויף אינעם זכרון א בוך, וואס איז דערשינען מיט עטלעכע און פערציק יאר צוריק, וועלכער האט געטראגן א נאמען וואס דערמאנט אויך אין „גאנג״, — דאס איז דוד בערגעלסאנס „אפגאנג״. אין „אפגאנג״ דאמינירט דער מינאָרער טאן, ס׳איז געווען דער אפגאנג פון דורות, דער אנזאג פון אונטערגאנג פון יידיש לעבן אין אלע זיינע פארמען. שמעוניס „גאנג״ איז דאס קעגנזעצלעכע צו בערגעלסאנס „אפגאנג״, — ס׳דערציילט וועגן דער באנייאונג פון יידיש לעבן, ס׳אטעמט מיט ליבשאפט צום לאנד, צום יידישן מענטש און אויך צום הארעפאשנעם אראבישן שכן; ס׳איז א בוך פון קוואליקן אידעאליזם וואס ברענגט דערמונטערונג און טרייסט, אפטימיזם און האפנונג.

און אפשר כדי בולטער אונטערצושטרייכן דעם קאנטראסט צווישן דעם אלטן אונטערגייענדן יידישן לעבן — דעם לעבן פון „אפגאנג״, עפנט שמעוני זיין בוך מיט דער דערציילונג — „א ליבע אין חברון״, וואו ער באווייזט, אז שפלדיק יידיש לעבן קען אויך זיין אין לאנד פון די אבות און, אז אויך דא קען עס זיין א לעבן וואס גייט אונטער אין א בלוטיקער אַגאָניע. כדי צו לעבן, אויפגיין און בליען, דארף דאס לעבן זיין באגלייט פון אַן אידייע; דארף דאס האבן א זין און אַן אינהאלט; דארף מען לעבן אנדערש, דארף מען שמידן דעם יידישן כוח און ציען יניקה פארן דאזיקן כוח פון דער מאמע ערד. אזוי ווי דאס קומט צום אויסדרוק אין די דערציילונגען „טרייסט״, „דער רעגן״, א.א.

אין זיין בוך „קידוש השם" דערציילט שלום אש ווי אזוי ס'איז אומגעקומען די יידישע קהילה קדושה — טולטשין. צום סוף פון קאפיטל געפינען מיר אזא שילדערונג:

„אונטער א בוים צווישן צעטראטן גראז און אפגעהאקטע צווייגן האט זיך געוואלגערט דער קערפער פון פרנס פון זלאטשעוו. די אויגן זיינע האט ער געהאלטן אפן און געווענדט צום הימל. דאס פנים זיינס וואס איז דורך די לעצטע פאר מאנאטן פארעלטערט געווארן, האט אפילו נאך איצט, ביי דער בלייכקייט פון די ליפן געוויזן שטארקייט און לעבעדיקייט און עס האט זיך גארניט געוואלט גלויבן אז דאס אפגעברענטע פנים מיט דער אפגעשיילטער הויט איז טויט, ווייל אויף דעם פנים האט געשיינט דער רואיקסטער און געזינטסטער שמייכל.
און אפשר איז עס געווען דערפאר, ווייל לעבן אים איז יוכבד געלעגן, נאר ווי איר פנים האט אויסגעזען קען מען ניט וויסן, ווייל זי האט געהאלטן איר פנים איינגעגראבן אין זיין ברוסט..."

די דערציילונג „א ליבע אין חברון" ענדיקט זיך אויך מיטן אויסשעכטן די גאנצע יידישע קהילה אין חברון. אויך דא, ווי מיט 280 יאר פריער אין טולטשין, איז געבליבן פון די יידן נאר א צעפליישטע בלוטיקע מאסע. און אויך אין חברון האט מען געפונען דעם טויטן קערפער פון א ישיבה־בחור, מיט 31 מעסער שטעך אין זיינע פלייצעס, וואס האט צוגעדעקט דעם גוף פון זיין געליבטער מיידל און מיט זיין גוף געראטעוועט איר פון טויט:

„אז מען האט אים איבערגעדרייט, אפצוררייסן זיין טויטן גוף פון רבקהען, האט זיך אויף זיין פנים נישט געמערקט די מינדעסטע שפור פון שרעק, אדער ליידן."

דער דאזיקער פארגלייך באווייזט אונדז די ענלעכקייט פונעם יידישן גורל, די גרויסע קראפט פון אמתער ליבע וואס אנטפלעקט זיך אזוי בולט אין א מאמענט פון גרויסער געפאר. ס'באווייזט אויך די עכטע שילדערונגס קראפט וואס דער מחבר פון דער דערציילונג באזיצט.

אין קעגנזאץ צו די יידן אין חברון, וועלכע לאזן זיך אויסשעכטן, ברענגט ל. שמעוני די דערציילונג „טרייסט" מיט די העלדישע יידישע בחורים און די יידישע מאמע — מירה, די אלמנה, וועמענס איינציקער זון — רוביק, פאלט מיט א העלדן־טויט אין מדבר סיני. זי, וואס איז פארבליבן אויף דער וועלט עלנט ווי א שטיין, טראגט מוטיק אריבער איר שווערן גורל, פארקערט, זי טרייסט איר זונס חברים וועלכע קומען איר טרייסטן און זיצן מיט אראפגעלאזטע קעפ ניט געפינענדיק די פאסיקע ווערטער:

„איך דאנק אייך פון טיפן הארצן פארן באזוך, פארן געדענקען

רוביקס אמא. אדרבה, אויב איר ווילט מיר לייכטער מאכן, טא הויבט אויף די קעפ, מאכט אויף די אויגן און קוקט מוטיק, איך ווייס דאך וואס ס'איז געשען".

„און די אמא — מירה — האט זיי געטרייסט..."

די ניט יידישע ליטעראטור ווייסט צו דערציילן וועגן אזעלכע העלדישע מאמעס, — דארט איז עס געווען נארמאל און נאטירלעך. דאס ווארט היימלאנד איז ביי די פעלקער ניט קיין פוסטער באגריף און האט א ממשותדיקן זין. יידן האבן כמעט ניט געוואוסט פון אזעלכע מוטערס. מדינת ישראל האט ארויסגעגעבן פון זיך אויך אזעלכע מוטערס, וואס קענען איבערטראגן די גרעסטע יסורים, א דאנק זייער באגרייפן דאס נייע לעבן און זייער ממש אומבאגרייפלעכער ליבע צום לאנד ישראל.

ל. שמעוני דערציילט אויך ווי אזוי עס געשעט, אז דער נאענטער שכן פון די יידן, דער פשוטער אראבישער פאלקס־מענטש, ווערט אויפגעהעצט און באהערשט פון די פינצטערע אור־אינסטינקטן און גייט מיטן בלוטיקן שטראם פון יידן־מארד.

אין דער דערציילונג „ציבעלעס", וואס איז איינע פון די בעסערע דערציי־לונגען אין בוך „גאנג", שילדערט ל. שמעוני אַן אלטן גוטמוטיקן אראבישן פאליציאַנט, וואס האט געדינט אין דער מאנדאט פאליציי.

דער פאליציאנט האט ליב צו נעמען א קליינעם כאַבאַר, האט זיך זיינע קליינע הנאהלעך, און דער עיקר האט ער א שוואכקייט צו ציבעלעס וועלכע ער האדעוועט אין זיין גארטן פאר זיך און צום פארקויפן צו זיינע יידישע שכנים.

די דערציילונג איז א מייסטערהאפטע שילדערונג פונעם אראבישן לעבן מיט זיינע מנהגים, מאכלים און פירונגען. דער הויפט־העלד, אבו חליל, איז ווי אויס־געהאקט פון שטיין דורך דער האנט פון א געניטן סקולפטאר, — יעדער שטריך איז בולט און שארף.

ס'קומען פאר אנטי־יידישע אומרוען. דער דאזיקער פון נאטור גוטמוטיקער פאלקס־מענטש, פאלט אריין צווישן אַן אויפגעהעצטן אראבישן המון, וואס דורשט נאך יידיש־בלוט. זיין פשוטער שכל דיקטירט אים, — ניט פאלגן די העצערס, אנטלויפן וואס גיכער אהיים און אפהיטן דעם פאליצייאישן געבאט: „שיסן נאר אין אַן אויסנאם באדארף". אבער אויך ער ווערט פארוואנדלט אין א חיה ווען ס'דאכט זיך אים אויס, אז די יידן צעטרעטן זיין גארטן מיט ציבעלעס. און ווען א העצערישע שטים הייסט אים שיסן, פאלגט ער בלינד, און דערשיסט צום טויט זיין יידישע שכנה.

דאס וויכטיקסטע אבער וואס ל. שמעוני ברענגט ארויס, איז דער פאקט אז ס'איז ניטא ביי אבו חלילן קיין חרטה, קיין געוויסן־ביסן אדער פארדרוס אויף דאס געשעענע: „...מעכאניש, וואקלדיק, מיט שטייפע פיס איז ער צוגעגאנגען צו א קופע ציבעלעס און זיי גענומען איבערקלייבן."

✶

לייב שמעוניס שאפונגען זיינען עכט און אמתדיק; זיי זיינען גענומען פונעם לעבן ארויס. און ער אליין איז ניט קיין זייטיקער צושויער, — ער גייט אליין מיטן לעבן. אויך זיין לשון איז פריש און פאלקסטימלעך באטעמט:

„אט פאלט בערל ארויף אויף אים, אויף כאַנען, ער קושט אים, ער הויבט אים אויף אין דער לופט, ס'ארא יונגאטש! ס'ארא געזונטער חברה־מאן, א חדוה אים אנצוקוקן..."

„א געזונט אין דיין קאפ, בחור, כ'בין געקומען זען מאן בערעלע פון ירושלים, מאן זין."

„אט האט מען דערלעבט צו אנקערן אין יידישן לאנד. מיט נסיונות, שוויס און פראצע, געקומען צו וואס מען איז געקומען, וואס בלאז איך זיך, הע?"

די יידישע ליטעראטור האט אין לייב שמעונין א קערנדיקן דערציילער וועלכער האט געשילדערט דאס ווירקלעכע לעבן אין ארץ־ישראל ביזן אויפקום פון דער מדינה, און אויך דאס באנייטע לעבן אין מדינת ישראל.

ב. לוי פאַפּיערניקאָוו

נאר געציילטע יידיש־שרייבער אין ישראל, פון די וועלכע זיינען עולה געווען נאכן אויפקום פון דער מדינה, בארירן אין זייערע ווערק דאס פראבלעם פונעם ניי געקומענעם אין לאנד, — פון דעם עולה. אבער אויך זיי זעען דעם נייעם עולה נאר פון א באשטימטן ענגן קרייז און סביבה, וועלכע שפיגלען ניט אפ דעם אייגנארטיקן ספעציפיש־ישראלדיקן לעבן; גיבן ניט איבער דאס גע־פיל פון לעבן אין דער אייגענער יידישער היים. די פּראָבלעמאַטיק זייערע איז אייגנטלעך א גלותדיקע, מען קען גענוי דאס זעלבע שרייבן וועגן יידיש־לעבן אין יעדן אנדער לאנד אויף דער גארער וועלט.

אנדערע שרייבער, ווידער, זיינען אזוי פארכאפט געווארן פונעם ישראל־פייזאזש, אזוי פארבלענדט געווארן פון דער זוניקער העלקייט, אז זיי זעען בכלל ניט דעם לעבעדיקן מענטש, דעם פשוטן יידישן מענטש מיט זיין פרייד און צער, זארג און האפנונג, בטחון און יאוש, — דעם מענטש אין זיין אייגן לאנד, אין זיין היים.

די טעמאטיק פון לוי פאפיערניקאווס ערשט בוך — „אין דער נייער היים", איז אן אנדערע; זי איז נאך כמעט ווי ניט בארירט געווארן אין דער ישראלדיקער יידיש־ליטעראטור; ס'איז נאך ווי שווארצבראָד וואס ווארט מען זאל איר אויפ־אקערן און פארזייען. דאס איז די טעמאטיק וועלכע ווערט אויף דעם אפיציעלן לשון באצייכנט מיטן נאמען „קליטת עליה"; דאס איז די פשוטע דערציילונג וועגן די נייע עולים און זייערע ערשטע טריט אין דער נייער היים; דאס איז איינער פון די אינטערעסאנטסטע צייט־אפשניטן אינעם ישראל־לעבן וואס איז אזוי רייך אין פערסאנאזש, אין פראבלעמען און אין פאסירונגען.

✶

דער שרייבער איז ווי שווארצערד, די סביבה זייט אירע קערנער אין אים, און זיין שאפן איז די פרוכט. לוי פאפיערניקאוו איז אליין א פּאַרט־ארבעטער און געפינט זיך אין א סביבה וואו ער טרעפט זיך פנים־אל־פנים מיטן נייעם עולה באלד ביים שטעלן זיינע ערשטע טריט אינעם נייעם לאנד.

מיט אן אפן אויג און פילבארער יידיש הארץ גייט לוי פאפיערניקאוו נאך טראט נאך טראט, דעם נייעם עולה און דערציילט, ווי אזוי ער, דער נייער עולה, האט זיך איינגעווארצלט אין דער נייער היים. דערביי פארגעסט ער ניט צו דערציילן אין קורצן, — ווער דער נייער עולה איז, פון וואנען ער קומט, וואס ער איז געווען ביז צום אנקום אין לאנד, און מען באקומט א פארגלייך צווישן „דארט" און דא, דארט, מעבר לים, דאס געוועזענע יידישע לעבן וואס

ליגט אין חורבות, — א לעבן פון נויט, ארעמקייט, אויסוואַרצלונג, שרעק און זארגן וועלכע האבן געצויגן און געפרעסן דעם מארך פון די יידישעביינער. דא, אין דער נייער היים, — נייע, אבער גאר אנדערע, זארגן; דאס זיינען זארגן פון בויען, פון פלאנצן, פון איינוואָרצלען זיך אינעם לאנד ישראל אויף דור־דורות.

דער לייט־מאָטיוו פון ל. פאפיערניקאווס שאפן איז דער בטחון, אז טראָץ אלע שוועריקייטן, טראָץ די יסורימדיקע חבלי־קליטה, איז ווער עס וויל דאס באמת, ווער ס׳האט געדולד און אויסדויער, דער ארדנט זיך איין און דערוואַרט זיך אויף א בעסערן, שענערן און פרייערן לעבן. זיין לעבנס־פילאזאפיע דריקט לוי פאפיערניקאוו אויס מיט די ווערטער פון זיין העלד „בערקע דער שמיד״, וועלכער זאגט:

„דאס לעבן מוז מען נעמען אט אזוי מיט צוואנגען, מיט שמידן דאס אייזן ווי לאנג עס גליט...״

צוגלייך מיט דאס שאטנדיקע, זעט ל. פאפיערניקאוו אויך דאס העלע ליכט פון דעם נייעם ישראל־לעבן. דאס ברענגט ער שוין ארויס אין דער ערשטער דערציילונג „זיין ערשטער פרילינג״, וואו ער זאגט:

„גרויס זיינען געווען די געבורט־ווייען פון א ניי לעבן... דערפאר איז אויך נאך ליבער געווען דאס פריש געבוירענע און גרעסער די פרייד...״

ל. פאפיערניקאוו איז אַן אפטימיסט, א מאמין, ער שלאגט אפטמאל אָן הויכע אפטימיסטישע טענער. ער דערגייט צום פשוטן אבער קלוגן געדאנק, אז „דארט וואו ס׳איז דא לעבן — מוז מען בויען, און דארט וואו מען בויט — איז דא לעבן״. אין אונדזער אַטאָמישער תקופה איז פשוט גוט באוויררקט צו ווערן פון אזא געזונטן אפטימיזם, איז גוט צו געפינען זיך אין א סביבה וואו אויך „דער אפגעדארטער בוים — דער צוויי־און־פערציק יאריקער ר׳ זלמן״, וואס האט זיין גאנץ לעבן אפגעפינצטערט אין א חושכדיקער שטוב, אינעם קאַסטן־הויף, האט זיך באהאפטן מיט דער מאמע ערד, גענומען אויפבליען און איז דערגאנגען צום פריידיקן אויספיר:

„אפגעפינצטערט אַן אפגענארט לעבן אינדערפרעמד! געמיינט אז אנדערש קען שוין ניט זיין... אז אנדערש קען שוין דאס לעבן נישט אויסזען! און אט טייערע איז עס מיין ערשטער פרילינג אין לעבן.״

ל. פאפיערניקאווס העלדן זיינען בדרך כלל ארבעטער, — עכטע, געזונטע, פשוטע פאלקס־מענטשן, אַן קאמפלעקסן, אָן צעשפּילטע ליידנשאפטן און אָן סעקסועלן הונגער. דאס זיינען מענטשן וועלכע נעמען אויף די שוועריקייטן ביים איינארדענען זיך, ווי אַן אומפארמיידלעכע זאך, מיט געדולד און אויסדויער, מיט גלויבן אין די אייגענע ארבעטס־הענט ווי עס דריקט זיך אויס גבריאל

דער „פּוסטעלניק״, ווען ער באַשליסט צו פאַרלאָזן די שטאָט און אַריבערגיין אין דאָרף:

„כ׳מיין דבורה, אַז שווערער ווי דאָס שטיין אין דער לשכת־עבודה און קוקן אויף דער פּקידה מיט אויגן פון אַ הונגעריקן הונט — קען דאָרט נישט זיין... געוויס וועט עס ביים אַנהייב גאָרנישט לייכט זיין, ס׳וואַקסן אונדז אָבער אונטער צוויי זין — פיר הענט.״

נאָר אין איין דערציילונג — „דער ווילן צום לעבן״, שילדערט דער מחבר ווי עס דערוועקן זיך שטאַרקע עראָטישע פאַרלאַנגען אינעם שווער קראַנקן רחמים, ווען מען אַמפּוטירט גלידערווייז. אָבער אין דעם פאַל קומט עס אַרויס נאַטירלעך, מענטשלעך.

דער סאָציאַלער מאָטיוו איז דער בולטסטער אין ל. פּאַפּיערניקאָווס שאַפן און דירעקט אַרויס די אידייאיִשע וועלט פונעם מחבר. מיט ליבע און פאַרשטענדעניש דערציילט ער וועגן גורל פונעם יידישן אַרבעטס־מענטש, פון זיינע ליידן און פריידן. אין דער דערציילונג „קבוע״, באַריִרט ער אַ פּראָבלעם, וואָס איז אַזוי אַקטועל אין ישראל, אַזוי וויטיקדיק ווי אַן אָפענע וואונד: ס׳איז דאָס פּראָבלעם פון ווערן אַ „קבוע״ ביי דער אַרבעט און פאַרזיכערן זיך דעם אַרבעטס־פּלאַץ, — דער חלום פון טויזנטער אַרבעטער אין ישראל. ווען יצחק ווערט שוין אַ „קבוע״ און הייסט זיך אָפּגעבן אַ מזל־טוב, קומט דער אַכזריותדיקער גורל און שפּילט אָפּ מיט אים אַ חוזק שפּיל:

„געשען איז דאָס אומגליק בעת יצחק האָט אָפּגעשפּילט פון זיך דעם זיכערהייטס־גאַרטל, אים איבערצוהענגען אַ צוויי מעטער פון זיך, דאָס ברעט אויף וועלכן ער האָט אַרויפגעשטעלט דעם פוס האָט זיך אַ רוטש־געטאָן און — אַ מענטש איז געפלויגן פון העכסטן פּונקט אַראָפּ, אַראָפּ. אַ מענטש־קנויל האָט מיט אַ פאַרטויבטן קלאַפּ זיך אָפּגעשלאָגן אָן דעם באָדן...

דאָס מיטאָג — פּאַרטיק, דער טיש — געדעקט, אויפן שניי־ווייסן טישטעכל זיינען וואַרטנדיקע, אומבאַריִרטע געבליבן ליגן גאָפּל־מעסער מיט אַ שטעכיקן בלישטש...״

אין עטלעכע געציילטע שורות און אין קאַרגע ווערטער, דערציילט דאָ דער מחבר וועגן אַ שרעקלעכער טראַגעדיע; וועגן לעבן און טויט; וועגן חורבן פון אַן אַרבעטער־משפּחה. מען פילט ממש דעם אומגליק און די גרויסע טראַגעדיע וואָס איז דאָ פאָרגעקומען. אויב דערציילונג דאַרף איבערגעבן בילד און שטימונג, געפינט מען דאָס אינעם בצמצומדיקן באַשרייבן דעם געדעקטן טיש: דאָס שניי־ווייסע טישטעכל און דער שטעכיקער בלישטש פון גאָפּל־מעסער גיבן איבער די שטימונג און זיינען אַ בולטער קאָנטראַסט צום פאַלנדיקן מענטש־קנויל.

אַן ענלעכן גורל פון אַן ארבעטער משפחה ברענגט ער אין דער דערציילונג „געצעלע״.

לוי פאַפּיערניקאַוו באַזיצט די פעיִקייט צו שילדערן בצמצומדיק. אין קורצע שורות און געציילטע שטריכן גיט ער איבער שטימונגס־בילדער און שיל־דערונגען. איינע פון זיינע דערציילונגען פאַרענדיקט ער אַזוי:

„אינעם שוין פאַרווישטן אַרום פונעם אוונטיקן טונקל־בלאָ, אין וועלכן ס׳האָט זיך איינגעשניטן אַ רויט בלוטיק אויג פונעם קוזשניע־פענצטערל, האָט זיך נאָך דערטראָגן דער געקלאַנג פון די לעצטע האַמער קלעפּ אויף אַ קאָוואַדלע.״

בילדעריש לעבעדיק שילדערט ער דעם אויסזען פון זיינע העלדן:

„יעדער קערפּער־טייל זיינער זעט אויס ווי אויסגעקאָוועט, אויס־געהאַמערט: אַ גרויסער, כמעט קוואַדראַט־פאָרמיקער קאָפּ אויף אַ נידע־ריקן, דיקן האַלדז, מיט אַ קאַרק וואָס ציט זיך אין אַ גלייכער ליניע פון קאָפּ־שיידל ביז צו דער פּלייצע און דערמאַנט מיט זיין קרעפּטיקער גלאַנ־ציקער אַנגעצויגנקייט אין אַ קאָוואַדלע...״

די דערציילונג „אַ נייער וועג־אַרבעטער״, הויבט זיך אָן מיט אַזאַ שילדערונג:

„ווי מיט פייערדיקע ריטער האָט די זון געשלאָגן איבער דער ערד אינדערמיט, צווישן צוויי רייען אויסגעלייגטע הויפנס שטיינער פון פאַרשיידענער גרויס, האָבן זיך געזען איינגעבויגענע, ברוין פאַרסמאָ־ליעטע, גלאַנציק פייכטע רוקנס און נאַקנס פון אַ גרופּע וועג־אַרבעטער.

איבער די געבויגענע רוקנס האָבן זיך געזען די שפּיצן פון זייערע „טעמבעלעס״ און דאָס הייבן און אַראָפּלאָזן זייערע אַרבעט־כלים.

פון צייט צו צייט, האָט זיך דאָ איינער, דאָ אַ צווייטער אויסגע־גלייכט, אויסגעקנאַקט די גלידער און אָפּווישנדיק דעם שווייס פון שטערן, פּנים און האַלדז, אַרויסגענומען פון אַ שאַטנדיק באַהעלטעניש אַ „דזאַרע״ זי אויפגעהייבן איבערן פאַרוואָרפענעם קאָפּ און געלאָזט לויפן אַ דין זיל־בערן שטראַמל, וואָס איז בויגנדיק גלייך געפאַלן צווישן די פונאַנדערגע־שפּרייטע פאַרטריקנטע ליפּן — בעת דער גאַרגל מיט די זייטיקע בויך־מוסקולן האָבן מיט אַ זשעדנער הנאה זיך באַוועגט אַרויף און אַראָפּ.

לוי פאַפּיערניקאַוו באַנוצט אין זיין שרייבן אַ סך אידיאָמען און פאָלקס־ווערטלעך: „שעכט אָפּ אָן אַ מעסער״, „ניט מיין פערד ניט מיין וואָגן״, „שפּינגע דעגינגע״ (שוואַך, ניט מאָסיוו), „אכצן און יאכצן״, אא.וו. דאָס אַלץ מאַכט זיין שפּראַך לעבעדיקער, פאַרביקער און אינטערעסאַנטער. ער באַזיצט אויך אַ גע־זונטן חוש פאַר הומאָר. מיט אַ שאַרפן בליק קוקט ער אַריין אינעם לעבן און

זעט דעם מענטש אין זיין הילפלאזיקייט און קאמיזם, ווען ער ווערט פארפלאָנ־טערט אין סיטואציעס איבער וועלכע ער הערט אויף צו האָבן א שליטה. דאס קאמישע ווערט ביי אים געשילדערט מיט א סובטעלער דינקייט, אין א טאָן פון מיטגעפיל מיטן העלד ווען ער בליקט אריין אינעם קרומען שפיגל פון לעבן.

✶

כאטש דאס ערשטע בוך פון לוי פאפירניקאוו איז געשריבן מיט טאלאנט, פילט מען נאך ארויס די ניט זיכערקייט פון מחבר ביים שטעלן זיינע ערשטע טריט אין אונדזער ליטעראטור. עס מערקט זיך בולט דאס פעלן פון ברייטערע נאטור־שילדערונגען, — בפרט ווען מען שרייבט וועגן ישראל, — א לאנד וואס געפינט זיך נאך אין איר מערהייט אינעם צושטאנד פון בראשיתדיקן באשאף; וואו דער מענטש באוועגט זיך צווישן דעם אייביק צעזונגענעם ים און בראשיתדיק־נאקעטע, כמעט אומבארירטע בערג; א לאנד פון כמעט שטענדיקער זוניקער העלקייט און שטורעמדיקע פלייצרעגנס אין ווינטער; א לאנד וואו עס וואקסט און בליט א גאנץ קיילעכדיק יאר, און דער ייד, דער לופט־מענטש, קערט זיך צוריק צו דער מאמע־ערד און געניסט מיט דער ברייטער האנט פון איר שפעדיקער ברכה. שרייבן וועגן לעבן אין אזא לאנד און ניט שילדערן איר נאטור, איר לאנדשאפט, — מאכט ארעמער דאס געשריבענע, נעמט אוועק א גרויסן טייל פונעם התרו־ממות־הנפש וואס דאס געשריבענע קינסטלערישע ווארט גיט דעם מענטש.

אויך מערקט זיך ביים מחבר א געוויסע טענדענץ צו גיין „מיטן שטראם״, צו געבן זיין פאזיטיוון צושטייער צום פראבלעם פון ״מיזוג גלויות״.

די דערציילונג „דער ערשטער מישלינג פון קיבוץ גלויות״, גיט בכלל ניט איבער די פסיכאלאגישע און גייסטיקע אויפטרייסלונגען, וועלכע קומען פאר ביים עולה פון מזרח־אייראפע, ביז ער ווערט נאענט און משפחהדיק מיטן ייד פון צפון־אפריקע, ווען דער מחבר באקרוינט מיט די סימבאלישע נעמען „אברהם אבינו״ און „רחל״. דער באגריף „שווארצער״, כאטש באצייכנט מיט געגדזנ־פיסלעך, און דאס דערמאנען דעם ווילן צו פארלאזן דעם ישוב וואס די „שווארצע״ האבן באהערשט, זאגט גארניט און גיט ניט איבער די שטימונג און די אטמאספער פון די באציאונגען צווישן די מזרח־אייראפעאישע יידן און זייערע ברידער פון די אריענטאלישע לענדער.

ס׳איז כמעט ווי נאיוו צו דערציילן, אין עטלעכע שורות נאָר, וועגן דער ליבע צווישן מרדכי גוטמאן און זמרה, דאס מיידל פון טוניס: זיך פארליבט, חתונה געהאט און גלייך געבוירן דאס ערשטע מישלינג פון קיבוץ גלויות. דער מחבר דערציילט בכלל ניט וועגן דעם וואס ס׳איז פארגעקומען ביי די גוטמאנס, וועלכע טרוימען צו אנטלויפן פונעם ישוב וואו די „שווארצע״ האבן זיך באזעצט, ווען זייער זון זאגט זיי אָן די בשורה, אז ער גייט חתונה האבן מיט זמרה׳ן.

אוודאי ווילן מיר אז אונדזער ליטעראַטור זאָל אָפּשפּיגלען דעם גרויסן היסטאָרישן פּראָצעס פון „מיזוג־גלויות", — די צונויפשמעלצונג פון אונדזערע שפּליטערס אין איין פאָלק. דער באַהעפטונגס־פּראָצעס פון פאַרשיידענע קולטורן, טראַדיציעס, מנהגים, זיטן און אַפילו טעמפּעראַמענטן, איז אַ לאַנג־דויערנדיקער, אַ ווייטיקדיקער, פאַרמאָגט אין זיך זייער פיל אויפרייס־שטאַף און וועט נאָך מן־הסתם ניט איינמאָל אויסגעבראָכן ווערן מיט גאַל און צאָרן. מיר ווילן אָבער ניט אַז דער שרייבער, וואָס באַריִרט די דאָזיקע טעמאַטיק, זאָל צואייגענען פאַר זיך דעם איינגעשטעלטן נוסח פון פּראָפּאַגאַנדע־אַפּאַראַט, וואָס איז אַ סך מאָל מיילן ווייט פון דער רעאַלער ווירקלעכקייט.

★

אין זיין צווייט בוך „די משפּחה יעלניק", אַ ראָמאַן פון 212 זייטן, זעען מיר שוין לוי פּאַפּיערניקאָוון אַ מער רייפערן אַלס שרייבער און אַ מער זיכערן אין זיך. ער פאַרמעסט זיך דאָ אויפצולעבן דעם לעצטן האַלבן יאָרהונדערט יידיש לעבן אין פּוילן, וועלכן ער אַליין האָט אַדורכגעפּיבערט.

די תקופה הויבט זיך אָן מיטן קליינשטעטלדיקן אָרעמאַן יידישן סעדער־פּאַכטער — איטשע־מאיר יעלניק, וואָס ווערט פּלוצלינג אויפגעריכט, פאַרלאָזט דאָס קליינע שטעטל און פאָרט אַריבער קיין וואַרשע, וואו ער ווערט אַ דער־פאָלגרייכער מעל־סוחר און אַ גרויסער גביר. אין איטשע־מאירן, זיין שטוב, זיינע קינדער, פאַרקערפּערט דער מחבר דאָס גרויסע וואַרשעווער יידנטום. אין די געשעענישן און האַנדלונגען, וועלכע פלעכטן זיך איינס אינעם אַנדערן, ברענגט ער אַרויס שטיקער יידיש לעבן אויפן פאָן פון די וועלט געשעענישן: ערשטע וועלט־מלחמה, רעוואָלוציעס, זעלבסשטענדיק פּוילן, צווייטע וועלט־מלחמה, רוסלאַנד, און מדינת ישראל.

ל. פּאַפּיערניקאָוו קען דאָס געוועזענע יידישע לעבן אין פּוילן און איר הויפּט־שטאָט וואַרשע; ער קען די יידישע פּראָבלעמען פון יענער תקופה; און דער פּויליש־יידישער לעבנס־שטייגער איז אים נאָענט און אייגן.

אין דער יידישער ליטעראַטור פאַרנעמט די משפּחה שילדערונג אַ חשובן אָרט. צענדליקער ווערק זיינען שוין אָנגעשריבן געוואָרן אויף דער טעמע. מיר האָבן מערסטנס משפּחות וואָס ווערן דעגענערירט און צעפאַלן זיך אונטער דער ווירקונג פון די עקאָנאָמישע און פּאָליטישע ענדערונגען אינעם יידישן לעבן: י. י. זינגער, — „די משפּחה קאַרנאָווסקי"; דוד פּינסקי — „דאָס הויז פון נח עדאָן"; דער נסתר, — „די משפּחה מאַשבער"; דוד בערגעלסאָן, — „ביים דניעפּער"; פּרץ הירשביין, — „בבל", אַ. אַ. אויך די משפּחה יעלניק ווערט צעטרייסלט פון שטורעמס, — עס לאָזט זיך איבער איר אַראָפּ די האַק פון נאַציזם און סיביר; ס'פאַלן פון איר שטיקער, אָבער דער משפּחה־שטאַם בלייבט גאַנץ;

ס'קומט אויף א נייער דור פון איטשע־מאירס אייניקלעך, און נאָך יאָרן טראָגן זיך צום אומבאַוואוסטן, דערגרייכט זי מדינת ישראל. מיט וועלכע כוחות איז די משפחה יעלניק גובר אַלע שוועריקייטן און האַלט אָן איר קיום? — דאָס איז איר געקומען בירושה פון איטשע־מאירן, דעם הויכן, ברייטפּלייציקן, געזונטן פאָלקס־מענטש, וואָס איז מיט פעסטע און זיכערע טריט געגאַנגען אין לעבן, און קיינמאָל ניט פאַרגעסן, אַז פאַר דער חתונה איז ער געווען א פערד־אַנטרייבער און געפירט אין א בויד פּאַסאַזשירן.

לוי פּאַפּיערניקאָוו האָט צענדליקער יאָרן געלעבט אין די ענגע יידישע קוואַרטאַלן פון וואַרשע. אַט דעם ספּעציפיש וואַרשעווער יידישן „פּייזאַזש", אָן וועלכן ס'איז ניט מעגלעך צו פאָרשטעלן זיך יידיש וואַרשע, געפינען מיר אויך אינעם ראָמאַן זיינעם:

„אין די יידישע גאַסן און געסלעך האָט זיך שוין געפילט דער פּאַר־פּסחדיקער פיבער. דראָזשקעס, טראַמווייען און וועגענער פּאַטשן איבערן בלאָטע־צעריבענעם גראָען שניי, באַשפּריצן די אייליקע דורכגייער, נאָר מען נעמט עס פאַר ליב און מען טוט אפילו א שמייכל — פרילינג!...

אויף די נאַלעווקעס, גענשע און פראַנטשישקאַנער מוז מען זיך פשוט מיט די עלנבויגנס דורכשטופּן דעם וועג. פאַרשמייעטע, פאַרשוויצטע פראָ־ווינצער סוחרימלעך און שפּיליטערן מיט צעכראַסטעטע קאַפּאָטעס, מיט פליענדיקע שפּיצן פון צעעפנטע שאַליקלעך און צאַפּלדיקע באָרד־און־פּיאות — שטויסן זיך כסדר צוזאַמען אינעם אַהין און אַהער. האָבן קיין צייט ניט, איילן מיט פּעק און פּעקלעך און מיט פליענדיקע חשבונות אין קאָפּ — צו דער באַן אָדער צום „זאַיאַזד".

דער מחבר פירט אַריין אין זיין ראָמאַן א גאַנצע גאַלערייע טיפּן און געשטאַלטן: קליינשטעטלדיקע יידן און גרויסשטאָטישע סוחרים, שטודירנדיקע יוגנט, אינטעליגענטן און קאַוויאַרנע־זיצערס, אַגודהניקעס, בונדיסטן, פּועלי־ציוי־ניסטן, פּעפּעסאָווצעס און אַסימילאַטאָרן, ווי אויך טיפּן פון סאָוועטישן לעבן. דער פּערסאָנאַזש איז גוט פאַרטראַכט און פּסיכאָלאָגיש אויסגעהאַלטן. דער אײ־דייאישער געראַנגל און קולטור־קאַמף אינעם יידישן לעבן אין פּוילן קומט אַמ־בולטסטן צום אויסדרוק אין די חתונות פון איטשע־מאירס זין: דער סאָציאַליסט, ווייגדער, האָט חתונה מיט לייטשען, די טאָכטער פון שוסטער וועלוול „סמאָלע"; דער פרומאַק, יואל הערש, האָט חתונה מיט ליבעלען, די טאָכטער פון ביאַלער נגיד און קאָצקער חסיד, ר' לייביש שעניצער; און דער אַסימילאַטאָר, לייזערקע — לוציאַן, האָט חתונה מיט פריילין צעלינאַ קראַקאָווסקאַ, די טאָכטער פון אַסימי־לירטן ד"ר קראַקאָווסקי. די דאָזיקע חתונות סימבאָליזירן די זיך קעגנזייטיק באַקעמפנדע שטרעמונגען אינעם פּויליש־יידישן לעבן. דער מחבר דערציילט וועגן דעם אין אַזאַ טאָן, אַז מען פילט אַרויס מיט וועמען ער סימפּאַטיזירט און וועמ ס'איז אים אַנטיפּאַטיש.

מען דאַרף אָבער צוגעבן, אַז גראַד דער צו ברייטער פּאַרמעסט פון מחבר צו אויפלעבן אַזאַ שטורמישע תקופה און אַריינפירן אַזויפיל העלדן און געשעענישן אין די ענגע ראַמען פון 212 בוך־זייטלעך, איז זיך קודם כל נוקם אין זיין ווערק. מיטן אַריבערפאָרן פון איטשע־מאירן קיין וואַרשע, אַנטוויקלען זיך די געשעענישן מיט אַזאַ שנעלקייט, אַז מען קען זיי קוים נאָכפאָלגן. ס'הערשט אַ גוואַלדיקע דיס־פּראָפּאָרץ צווישן צייט און אָרט. מען פילט ממש ווי דעם מחבר ווילט זיך נאָך דערציילן און שילדערן, אָבער ער מוז פריי מאַכן דעם פּלאַץ פאַר עמיצן אַנדערש פון זיינע העלדן.

פונדעסטוועגן איז דער ראָמאַן „די משפחה יעלניק” אַ גוטער באַווייז, אַז לוי פּאַפּיערניקאָוו איז אַ שרייבער מיט טאַלאַנט און אַז מיר קענען דער־וואַרטן פון אים נייע, מער שלימותדיקע קינסטלערישע ווערק.

נאָטור און מענטש

אפאריזמען

אַ וואָרט איז ווי אַ גאָלדן רענדל;
אַ וואָרט איז ווי אַ שטיין: —
ס'איז אָפּהענגיק
ביי וועמען עס שטייט אַיין.

*

ווערטער קענען זיין פּערל;
גוטע מעשים — בריליאַנטן.

*

כבוד איז אַ געשענקטער בגד, —
עס באַקומט אים גראָד דער
וואָס בעט אים ניט.

*

מיט גוטסקייט דארף מען זיך ניט באַרימען;
מיט שלעכטס מוז מען זיך שעמען.

*

גוטסקייט האט ליב צו שווייגן;
שלעכטס שרייט הויך אויפן קול.

*

פריינדשאַפט איז ווי גלאָז, —
צעברעך עס ניט!

*

א פריינד צו געפינען איז שווער;
פאַרלירן אים זייער לייכט.

מרדכי קראַשניץ

קרובהשאַפט איז ניט קיין צעפּוילטע פּרוכט, —
וואַרף עס ניט אַרויס.

✶

ליבע און שנאה — צוויי וועגן צום מענטשנס האַרץ, —
קלײַב שטענדיק אויס דאָס ערשטע.

✶

ליבשאַפט פירט צום צווייטנס האַרץ;
שנאה טרײַבט אַרויס פון דאָרט.

✶

דער אונטערשייד צווישן חכמה און כיטרעקייט
איז ווי צווישן אַן איידלשטיין און אַ געשליפן גלעזל.

✶

דעם פּשוטן מענטש ענדערן ניט קיין אוניווערסיטעטן;
דעם סנאָב וועלן זיי ניט אויסמענטשלען.

✶

זוכן דעם אמת איז אַ שווערע מלאכה.
דעם שקר איז לײַכט צו געפינען;
פונדעסטוועגן זוך דעם אמת,
כדי דײַן לעבן זאָל האבן א ווערט און אַ זין.

✶

ווער עס זייט ליגנס
האָט ניט וואָס צו שניידן;
און ווער עס זייט אמת
שניידט ליבשאַפט אין פריידן.

געדרוקט: דפוס „מוצקין", קרית מוצקין, שד' השופטים 50.